

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เพื่อยกระดับการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ภายใต้บริบทใหม่

โดย

ผศ.พีรชัย กุลชัย

นายชินุวัฒน์ มณีศรีขำ

นางสาวอन्नวิดา ปัฐมามันท์

กรกฎาคม 2563

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ

รูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เพื่อยกระดับการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ภายใต้บริบทใหม่

คณะทำงาน

1. ผศ.พีรชัย กุลชัย	หัวหน้าโครงการ
2. นายชินวัฒน์ มณีศรีขำ	นักวิจัย
3. นางสาวอन्नวิดา ปัฐมามันท์	นักวิจัย
4. นายสันติ จิยะพันธ์	นักวิจัย
5. นางสาววิไลวรรณ จันทร์พ่วง	นักวิจัย
6. นางสาวเสาวลักษณ์ กุศลทรามาส	นักวิจัย
7. นายวิรัช เอี่ยมปลัด	นักวิจัย
8. นางวนิดา ด้านชัยสิทธิ์	นักวิจัย
9. นางสาวพวงทอง เม้งเกล็ด	นักวิจัย
10. นายคำรณ นิมนงค์	นักวิจัย
11. น.ส.นันทน์ภัส ด้านชัยสิทธิ์	นักวิจัย
12. นายอนุสรณ์ อินทร์โก	นักวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเองและสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการ

มากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่อการเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

.....

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 : บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญ	1
2. วัตถุประสงค์	7
3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
4. ขอบเขตการดำเนินงาน	9
5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	11
บทที่ 2 : การตรวจเอกสาร	12
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research)	12
1. ความหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	13
2. ลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	15
3. ระบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	21
4. ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	22
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research)	23
1. แนวคิดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้	23
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจในการทำงานในบริบทของการฝึกอบรม	30
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์	31
1. ความหมายของยุทธศาสตร์	31
2. ความสำคัญของแผนยุทธศาสตร์	32
3. กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์	33
ตอนที่ 4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ปี 2560 – 2564)	34
1. หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)	35
2. จุดเปลี่ยนสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12	36
3. จุดเน้นและประเด็นพัฒนาหลักในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12	36
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12	37
ตอนที่ 5 ยุทธศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี พ.ศ. 2560 – 2564	43
บทที่ 3 : วิธีการดำเนินการวิจัย	53
1. กลุ่มเป้าหมาย	53
2. วิธีดำเนินการวิจัย	53
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	55
4. การรวบรวมข้อมูล	56
5. การวิเคราะห์ข้อมูล	56

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 : ผลการศึกษา	57
ตอนที่ 1 ทิศทางยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน	57
ตอนที่ 2 รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการ ฯ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	68
ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ	69
ตอนที่ 4 องค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก	70
บรรณานุกรม	72
ภาคผนวก	75

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	ทิศทางการพัฒนากลุ่มจังหวัดในพื้นที่ภาคกลาง	5
2.1	แสดงลำดับขั้นเป้าหมายของงานวิจัยวิชาการและ CBR	18
2.2	วงจรการเรียนรู้ของเดวิด เอ. คอส์บ	29
2.3	แสดงแผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ของยุทธศาสตร์ สกว. พ.ศ. 2560 – 2564	48
4.1	แผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ของยุทธศาสตร์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก	62

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และภาคตะวันออก เริ่มดำเนินงานในปี 2543 โดยขับเคลื่อนงานผ่านประชาคมนักวิชาการ ที่มีบทบาทการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก มาอย่างต่อเนื่อง ด้วยพันธกิจหลัก เพื่อให้ “ชาวบ้านสามารถทำวิจัยได้” โดยมุ่งเน้นการหาคำตอบในเชิงการสร้างความรู้ และสามารถนำความรู้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงการพัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้ ซึ่งกระบวนการขับเคลื่อนงานในระยะแรก ได้ให้ความสำคัญกับการ “เปิดพื้นที่” ในการแลกเปลี่ยนมุมมอง ประสบการณ์ การเรียนรู้ และร่วมกันกำหนดทิศทาง การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางฯ ของชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการ เพื่อตอบสนองต่อกระแสชุมชนท้องถิ่นและสถานการณ์เชิงนโยบายที่เปลี่ยนแปลงอย่างเท่าทัน โดยตลอดระยะเวลา 18 ปีที่ผ่านมาเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก และ ตะวันออก มีความพยายามในการพัฒนารูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 4 ยุค ได้แก่

1. ยุคก่อตั้ง เป็นยุคเริ่มต้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ผ่านกลไก ยุทธศาสตร์องค์ความรู้ ท้องถิ่น สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม SIF เป็นยุคที่ประชาคมนักวิชาการภาคตะวันตก ร่วมพัฒนา โครงการวิจัยชุมชนผ่านแกนนำประชาสังคม นักพัฒนาและผู้นำชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยต่อยอดจาก ประเด็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานของพื้นที่ โดยมีเวทีพิจารณาโครงการ ที่ให้นักวิจัยมาร่วม นำเสนอแนวคิดและข้อเสนอโครงการเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่และการสร้างการเรียนรู้เพิ่มเติมแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันตลอดจนเป็นการเชื่อมโยงประเด็นในระดับภาค

2. ยุคเรียนรู้ เป็นยุคที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่และร่วมกันพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการข้ามพื้นที่ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นรุ่นใหม่ (JSN) ซึ่งเน้นการเรียนรู้บทเรียนประสบการณ์ ในการดำเนินงานระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพคนทำงานให้มีมุมมองที่กว้างขึ้น และมีทักษะในการทำงานมากขึ้น

3. ยุคการพัฒนา เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนผ่านคนทำงานรุ่นใหม่จำนวนมาก ซึ่งต้องอาศัยการเพิ่มเติมแนวคิด หลักการการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการพัฒนาระบบการสนับสนุนร่วมกัน

ในระดับภาค และการขับเคลื่อนงานในประเด็นยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงการทำงานในเชิงประเด็น ได้แก่ ประเด็นการศึกษา ประเด็นทรัพยากร ประเด็นสุขภาวะและสวัสดิการชุมชน ตลอดจนการทดลองเรียนรู้กลไกการพิจารณาโครงการระดับภาคที่เน้นการพัฒนาคนทำงานรุ่นใหม่ เครือข่ายพี่เลี้ยง และเชื่อมโยงประเด็นงานในภาพรวมของพื้นที่ร่วมกัน และที่สำคัญ ในปีที่ผ่านมาเพื่อท้องถิ่น ดำเนินมาครบ 10 ปี ได้มีการสังเคราะห์สกัดความรู้เชิงประเด็น และเชิงวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีต้นแบบงานวิจัยเด่นชัด เผยแพร่ขยายผลในวงกว้าง

4. ยุทธการขยายผล เป็นช่วงหลังสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 10 ปี เป็นผลประจักษ์ชัดว่า คุณลักษณะของงานวิจัยแบบนี้ สามารถสร้างคน (นักวิจัยที่เป็นชาวบ้าน) และเน้นการสร้างความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ทำให้หลายภาคี หน่วยงาน/องค์กร สถาบันการศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างสนใจที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงานวิจัยและพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จาก งานความร่วมมือกับหน่วยงานฯ ที่ร่วมงานร่วมทุน ผ่านโครงการวิจัย และที่เป็นทางการผ่านรูปแบบ MOU อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโลโว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, SCG Chemical ระยอง, มหาวิทยาลัยเกริก, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการและมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ประเทศไทย, และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เป็นต้น

ปัจจุบันงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก มีจำนวนโครงการวิจัยรวมประมาณ 557 โครงการ แบ่งเป็นโครงการประสานงาน 131 โครงการ และโครงการวิจัยและอื่น ๆ 426 โครงการ โดยครอบคลุมประเด็น ดังนี้ 1) ท้องเที่ยวโดยชุมชน 2) บริหารจัดการท้องถิ่น 3) เด็กเยาวชนและครอบครัว 4) การศึกษากับชุมชน 5) เกษตรกรรมยั่งยืน 6) ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร 7) ศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์และภาษาวิฤต 8) เศรษฐกิจชุมชน 9) สุขภาพหมอเมืองและสมุนไพร และ 10) อื่น ๆ อาทิ ช่างชาวนา, การจัดการน้ำท่วม, สวัสดิการชุมชน, การดูแลผู้สูงอายุ, การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, คุณภาพชีวิตชุมชนเขตเมือง กทม., การจัดการปัญหาช้างป่า, และการจัดการพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษตำบลโลโว เป็นต้น โดยสนับสนุนงานผ่านกลไกศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (โหนด) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชุดโครงการวิจัยทั้งเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น รวมประมาณ 11 หน่วยประสาน ได้แก่ 1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสุพรรณภูมิ 4) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาวิฤต มหาวิทยาลัยมหิดล 5) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี 6) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเขตวัฒนธรรมพิเศษ ตำบลโลโว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 7) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรี 8) ชุดโครงการจัดการน้ำคลองดำเนินสะดวก 9) ชุดโครงการฟื้นฟูชีวิตคนและสิ่งแวดล้อมรอบเขายายดา 10) ชุดกลไกสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นเขตเมือง กรุงเทพฯ ของมหาวิทยาลัยเกริก และล่าสุดในปี 2559 ได้พัฒนาพี่เลี้ยงชำนาญ เพิ่มขึ้นอีก 1 หน่วยประสานงาน โดยขยายขอบเขตครอบคลุมพื้นที่กว่า 23 จังหวัดในภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก ได้แก่ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี กาญจนบุรี นครปฐม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สิงห์บุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง ชัยนาท พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี ปทุมธานี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ อุทัยธานี ระยอง จันทบุรี ตราด กรุงเทพมหานคร และมีงานวิจัยข้ามภาคภายใต้งานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ อีกจำนวน 17 จังหวัดในภาคเหนือ อีสาน และใต้ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน นครพนม ชัยภูมิ ศรีสะเกษ สกลนคร อุบลราชธานี เลย สุรินทร์ ตรัง พังงา พัทลุง สตูล และกระบี่

จากการเติบโตดังกล่าว นับว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก มีความก้าวหน้าและขยายผลในวงกว้าง ทั้งด้านพื้นที่ ประเด็น กลุ่มคน ภาว / เครือข่าย / หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลไกขับเคลื่อนงานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปรับตัว ปรับบทบาท โครงสร้างหน้าที่ให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบท เงื่อนไขของสถานการณ์พื้นที่ และแนวคิดทิศทางนโยบายในแต่ละช่วงปี ทำให้ปีที่ผ่านมาและในปีงบประมาณ 2559 นี้ เราจะเห็นองค์ความรู้เชิงประเด็นที่เด่นชัดมากขึ้นผ่านงานสังเคราะห์ต่าง ๆ เช่น เรื่องความมั่นคงทางอาหาร เรื่องการจัดการความขัดแย้งของคนกับช้างป่า และเรื่องภูมิปัญญาคนกะเหรี่ยงไล่โว่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดรูปธรรมที่เด่นชัด กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลุ่มคนใหม่ ๆ รวมถึงรูปแบบการสนับสนุนงานที่เน้นการเชื่อมโยงบูรณาการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน แต่กระนั้น การเติบโตและความก้าวหน้าของงาน กลับสวนทางกับกำลังคน ซึ่งมีการผลัดเปลี่ยนอยู่ตลอด ทำให้เกิดช่องว่างอย่างมากระหว่างแนวคิดทิศทางยุทธศาสตร์กับการปฏิบัติการจริง ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ทักษะ เทคนิค วิธีการ และประสบการณ์ “หัวโหม่งบินสูง” หรือ “มืออาชีพ” ในการทำงาน โดยจากการวิเคราะห์เบื้องต้น สาเหตุหลักประการหนึ่งเป็นเพราะอัตราค่าตอบแทนของคนทำงานภายใต้โครงการศูนย์ประสานงาน/พี่เลี้ยงงานวิจัยในปัจจุบัน “ไม่จูงใจ” กล่าวคือ วุฒิปริญญาตรีจะต่ำกว่าอัตราค่าตอบแทนในระบบราชการปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมจะสูงกว่าอัตราราชการเพราะถือเป็นการชดเชยด้านสวัสดิการอื่น ๆ เป็นต้น คำถามสำคัญคือ จะมีแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้คนทำงานเติบโตบนเส้นทางนี้ได้อย่างไร จะผลักดันเรื่องระบบการดูแลคนทำงาน โดยเฉพาะเรื่องอัตราค่าตอบแทน ให้มีความเหมาะสมได้อย่างไร และจะให้คนรุ่นใหม่ที่สนใจเข้ามาเป็นทีมงานหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งพี่เลี้ยงงานวิจัยและเป็นนักวิจัยในโครงการนั้นได้อย่างไร ด้วยศักยภาพและคุณภาพของคนหนุนวิจัย (ทีมงาน

ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และพี่เลี้ยงงานวิจัยท้องถิ่น) ย่อมส่งผลถึงคุณภาพของ ทีมวิจัยชุมชน เชื่อมโยงถึงคุณภาพของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผลที่เกิดขึ้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในส่วนที่เป็นผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ตลอดจนการใช้ ประโยชน์จากงานวิจัย (Research Exploitation) ดังนั้นงานสร้างคน จึงเป็นหัวใจสำคัญลำดับต้นๆ ที่ ถูกกำหนดไว้ในช่วงปีงบประมาณ 2560

นอกจากนี้ ด้วยบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบภาคกลาง 4 ด้านหลัก ๆ คือ 1) กฎ กติกาใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ทำให้ทิศทางการพัฒนาต้องเร่งยกระดับคุณภาพ และประสิทธิภาพของกระบวนการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับผู้บริโภคและ สิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีสะอาด รวมถึงยกระดับคุณภาพแรงงานในภาคการผลิตโดย เร่งด่วนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มการผลิตที่ทันสมัย ปลอดภัย และแข่งขันได้ 2) การรวมกลุ่ม เศรษฐกิจ และการสร้างประชาคมอาเซียน จะต้องมีการเตรียมความพร้อมในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะ การสร้างแรงงานในสาขาต่าง ๆ ให้มีความรู้และทักษะด้านการทำธุรกิจและการค้าระหว่างประเทศ 3) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความต้องการการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจะมีมากขึ้น จึงควรให้ ความสำคัญและมีความตื่นตัวในการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุมากขึ้น โดยเฉพาะการวางแผนกำหนด แนวทางการพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสมทั้งในด้านการพัฒนาอาชีพและ การดูแลสุขภาพ แรงงานภาคเกษตรจะขาดผู้รับช่วงต่อ แรงงานวัยหนุ่มสาวจะทำโรงงานและงาน ธุรกิจในเมืองเป็นหลัก จำเป็นต้องมีการพิจารณาแนวทางในการปรับวิถีการเกษตรแบบดั้งเดิม ไปสู่การเกษตรเชิงธุรกิจแบบสมัยใหม่ เพื่อสนับสนุนให้ภาคกลางเป็นแหล่งการเกษตรที่สร้างความ มั่นคงทางด้านอาหารและสร้างรายได้ให้กับประเทศ 4) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกและพลังงาน เป็นผลให้ภัยพิบัติ/ภัยธรรมชาติรุนแรงขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจุดแข็งจะพบว่า ฐานเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศอยู่ในภาคกลาง รวมถึงแหล่งเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ นับเป็นประตูสู่เศรษฐกิจนานาชาติ แต่ก็มี จุดอ่อนที่สำคัญ คือ โครงสร้างพื้นฐานยังขาดระบบเชื่อมโยงการขนส่งอย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพ การศึกษาและผลิตภาพแรงงานค่อนข้างต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชีย ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น แต่หากมองในแง่ของโอกาส จะพบว่า การเปิดเสรีการค้า การสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีอย่างรวดเร็วเป็นโอกาสการพัฒนาองค์ความรู้ ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการเพิ่มมูลค่า ผลิตภัณฑ์ รวมถึงกระแสรักษาสุขภาพและค่านิยมธรรมชาติที่มีมากขึ้น เป็นต้น แต่ภัยคุกคาม ที่เป็นข้อควรคำนึง คือ มาตรการกีดกันที่ไม่ใช่ภาษี ระบบคุณค่าที่ดีของสังคมไทยเสื่อมถอยลง เหล่านี้

จึงเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาภาคกลางในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 มีจุดเน้นดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 : ทิศทางการพัฒนาภูมิภาคในแผนที่ภาคกลาง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็ว ปัญหาสังคมมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับกระแสการพัฒนาชุมชนในรูปแบบของการสนับสนุนตรงไปยังชุมชนมากขึ้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและมียุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันที่ชัดเจนในการที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างมีพลัง อีกทั้งการพัฒนาระบบสนับสนุนการวิจัย ระบบงบประมาณ กรอบเวลาเงื่อนไข และตัวชี้วัดขององค์กรที่เพิ่มมากขึ้น คุณภาพและผลิตภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องก้าวให้ข้ามร่วมกัน ซึ่งบทเรียนและเงื่อนไขที่สำคัญในการทำงานที่เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก ต้องก้าวข้าม โดยสรุปมีด้วยกัน 9 ประการ คือ

เรื่องแรก กระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตไปสู่การทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานมากขึ้น โดยมีเป้าหมายในการขยายผลแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน / องค์กรเป้าหมายเพื่อสร้างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหน่วยงาน / องค์กรดังกล่าว ซึ่งจะเป็นกลไกในการนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้ในการทำงานของหน่วยงานเพื่อหนุนเสริมการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม หน่วยงานส่วนใหญ่ยังมีฐานคิดและประสบการณ์การทำงานวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานกระบวนการทัศนคติการวิจัยกระแสหลัก ซึ่งต้องอาศัยรูปแบบวิธีการทำงานแบบใหม่ในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติและกระบวนการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ

เรื่องที่สอง การพัฒนารูปแบบของข้อเสนอโครงการวิจัยและรายงานการวิจัยที่มีคุณภาพและมุ่งเน้นให้มีความสมดุลระหว่างงานวิชาการกับการเรียนรู้ของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนและสังคม

เรื่องที่สาม การพัฒนารูปแบบการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้งานวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งคงต้องพัฒนารูปแบบในการนำเสนอให้น่าสนใจมากขึ้นหรืออาศัยรูปแบบสื่อสมัยใหม่

เรื่องที่สี่ การพัฒนาวิถียาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้รับความสนใจจากกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ มากขึ้น บนสถานการณ์ของหน้าตาของงานพัฒนาและงานวิชาการที่มีลักษณะใกล้เคียงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น จะทำอย่างไรให้ง่ายต่อการเข้าถึง และยังคงมีคุณภาพที่ดีตามเจตนารมณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เรื่องที่ห้า การขับเคลื่อนงานชุมชนวิจัยที่สิ้นสุดแล้ว จะมีแนวทางในการขับเคลื่อนงานและกำหนดวิธีการทำงานต่อ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างไร

เรื่องที่หก การยกระดับงานวิจัยเพื่อรองรับกับสถานการณ์สังคม งานวิจัยไม่น่าหยุดอยู่แค่โจทย์ระดับชุมชนเพียงอย่างเดียว เนื่องจากชุมชนเผชิญการเปลี่ยนแปลงกับระบบสังคมภายนอกหลาย ๆ เรื่อง ดังนั้น กระบวนการทำงานกับชุมชน น่าจะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร

เรื่องที่เจ็ด ด้วยกระแสความต้องการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการจัดการปัญหาชุมชนมีมากขึ้น แต่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นรูปธรรมในเชิงคุณภาพ ดังนั้น ในการขยายงาน เราจะหาจุดสมดุลระหว่างปริมาณและคุณภาพได้อย่างไร ในขณะเดียวกันที่ สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังคงมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากร เช่น งบประมาณ และบุคลากร ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการที่มีมากขึ้นดังกล่าว

เรื่องที่แปด ช่วงที่ผ่านมาเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านของคนทำงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางตะวันตก และตะวันออก มีคนทำงานรุ่นใหม่จำนวนมาก ทำให้การเติบโต

ของงานกับกลไกการสนับสนุนยังไม่สอดคล้องกัน การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน รวมถึงระบบการดูแลคนทำงานให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว ควรเป็นอย่างไร

และเรื่องที่เก่า ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ศักยภาพการทำงานของศูนย์ประสานงาน / พี่เลี้ยงบางพื้นที่อาจยังไม่เพียงพอ และเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งล้วนเป็นประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนขบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อบรรลุเป้าหมายของภาค เราจะปรับกลยุทธ์ในการทำงานร่วมกันอย่างไร

แม้ที่ผ่านมาเครือข่ายภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ร่วมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีความพยายามค้นหาทางออกร่วมกันแล้วบ้างบางระดับผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดเวทีเครือข่ายศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงงานวิจัย เพื่อหนุนเสริม/พัฒนาศักยภาพคนทำงาน การออกแบบเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งนับเป็นต้นทุนที่ดีในการต่อยอดบทเรียนดังกล่าวสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ให้มีรูปธรรมอย่างชัดเจน รวมถึงการจัดการเงื่อนไขและข้อติดขัดเดิมที่การบริหารงานกลไกภาคมีลักษณะเป็นปัจเจก มาเป็นการบริหารจัดการร่วมเป็นคณะทำงานภายใต้โครงการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำเครือข่ายศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก ดังนั้น จากประเด็นบทเรียนและเงื่อนไขสำคัญในการทำงานดังกล่าว จึงได้มีการกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานร่วมกันด้วยตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงงานวิจัย ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดหรือปรัชญาของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจด้านการวิจัยประเภทนี้ การพัฒนาระบบคิดที่เปิดกว้างและทักษะด้านต่าง ๆ การพัฒนากลไกการสนับสนุนงาน เพื่อจะได้ทำหน้าที่สนับสนุน ขับเคลื่อนงานและเป็นพี่เลี้ยงให้กับนักวิจัยชาวบ้าน และหน่วยงานภาคี ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อทบทวนทิศทางการยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน

2.2 เพื่อหารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่างๆ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านยุทธศาสตร์ แนวคิดหลักการ และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

2.3 เพื่อพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

2.4. เพื่อถอดองค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ และนำสู่การเผยแพร่กว้าง

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ผลเชิงความรู้

3.1.1 ได้ทราบถึงบทบาทและแนวทางกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทวัฒนธรรมการทำงานของศูนย์ประสานงาน / พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

3.1.2 เกิดองค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย นักวิจัยชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

3.1.3 เกิดชุดความรู้ที่เป็นร่างหลักสูตรสำคัญสำหรับการพัฒนาศักยภาพปฏิบัติงานทั้งในศูนย์ประสานงานและฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามเส้นทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ “ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ” และเป็นชุดความรู้ที่สามารถขยายผลไปสู่กลุ่มคนทำงานในแวดวงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปที่สนใจ

3.2 ผลเชิงพัฒนา

3.2.1 ผู้ปฏิบัติงานทั้งในศูนย์ประสานงานและฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก อย่างน้อย จำนวน 30 คน ที่เข้าร่วมกระบวนการเสริมศักยภาพ สามารถพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงขึ้น

3.2.2 เกิดระบบกลไกการสนับสนุนงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้สามารถขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

3.2.3 เกิดการประสานหน่วยงานภาคีในการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก เช่น กลุ่มสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ องค์กรธุรกิจ เอกชน ฯลฯ

3.2.4 เกิดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก

3.2.5 ได้ต้นฉบับหนังสือชุดความรู้ในการเพิ่มศักยภาพของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำนวน 2 เล่ม

4. ขอบเขตการดำเนินงาน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวทางการกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในบริบทปัจจุบัน และรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก โดยมีขอบเขตการดำเนินงาน ดังนี้

4.1 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

4.1.1 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย จำนวน 30 คน

4.1.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่าง ๆ จำนวน 10 คน

4.2 ขอบเขตเนื้อหา

4.2.1 ทิศทางยุทธศาสตร์ CBR ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก บทบาทและแนวทางการกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทวัฒนธรรมการทำงานของภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

4.2.1.1 บริบทและสถานการณ์ความเคลื่อนไหวทั้งในระดับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระดับภาค ระดับศูนย์ประสานงาน ทั้งเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น ฐานทุนในพื้นที่ สถานการณ์ปัญหา เป็นต้น

4.2.1.2 ทบทวนทิศทางยุทธศาสตร์ CBR ทั้งในระดับฝ่าย ระดับภาค ระดับศูนย์ประสานงาน รวมถึงโครงสร้าง บทบาทและหน้าที่ ของกลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากอดีตถึงปัจจุบัน

4.2.2 การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านยุทธศาสตร์ แนวคิด หลักการ และวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การเติม (ติดตั้ง) และพัฒนา (ขยาย) ศักยภาพ ตามฐานทุนประสบการณ์ของ คนทำงาน โดยเน้นเนื้อหาในเชิงแนวคิดและหลักการที่เป็น Core content / Knowledge รวมถึงวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านวิธีการฝึกอบรมในขณะปฏิบัติงานและสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน (On The Job Training + reflection) โดยออกแบบหลักสูตรตามเส้นทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ “ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ” ใน 3 หลักสูตร ดังนี้

1) หลักสูตร “ต้นน้ำ” เป็นการวางรากฐานความรู้ความเข้าใจในเรื่อง “การวิจัย” ความหมายที่หลากหลาย และ “What is CBR” เพื่อเชื่อมโยงสู่การทำความเข้าใจ “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” รวมถึงการเติมความรู้เรื่องการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) การตั้งโจทย์วิจัย และการเขียนข้อเสนอโครงงานวิจัย โดยฝึกอบรมผ่านการปฏิบัติจริงในเวทีต่าง ๆ อาทิ เวทีการพิจารณา Concept paper เวทีการพิจารณา Research proposal เวทีการเติมความรู้ในเวที RC (Research Counselors) ฯลฯ

2) หลักสูตร “กลางน้ำ” เป็นการเติมความรู้เรื่อง How to + - PLUS เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBR เรื่องวิธีการจัดระบบข้อมูล และเรื่องวิเคราะห์ – การสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบต่าง ๆ โดยเน้นการจัดกลุ่มข้อมูล (grouping) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง (Change Analysis) และการวัดการเปลี่ยนแปลง กระบวนการมีส่วนร่วมและวิเคราะห์การมีส่วนร่วม (Participation analysis) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ โดยฝึกทดลองปฏิบัติการจากกรณีศึกษาและแลกเปลี่ยนบทเรียนการทำงานจริง เพื่อมุ่งพัฒนาคนทำงานให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง (Self-Analysis) วิเคราะห์เรื่องที่ปฏิบัติ และสามารถถ่ายทอดวิธีคิดและหลักการให้ผู้อื่นสามารถวิเคราะห์ได้ (พี่เลี้ยงต้องพา (coaching) ชาวบ้านวิเคราะห์ตนเองได้) ซึ่งจัดเติมความรู้ผ่านเวที RC (Research Counselors)

3) หลักสูตร “ปลายน้ำ” ว่าด้วยเรื่องการคืนข้อมูล การสรุป / ถอดบทเรียน การเขียนงานวิจัยให้มีคุณภาพ และการใช้สื่อในการหนุนเสริมการทำงาน โดยมองว่าคนทำงานส่วนใหญ่มีศักยภาพอยู่บ้างแล้ว “ทำเป็น แต่ไม่มีหลักวิชา” ดังนั้น การอบรมจึงเน้นเติมความรู้ในเชิงแนวคิดและหลักการ เพื่อให้แต่ละคนนำไปปรับประยุกต์ใช้ในงานของตนเองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action learning) (ต้องทดลองปฏิบัติการจริง เพื่อประเมินผลการเปลี่ยนแปลงหลังฝึกอบรม)

4.2.3 แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

4.2.4 ถอดองค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ และนำสู่การเผยแพร่กว้าง

4.3 ระยะเวลาการดำเนินโครงการ

ระยะเวลา 13 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2560 ถึง 31 พฤษภาคม 2561)

5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Base - Research : CBR) หมายถึง งานวิจัยที่เน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action Research) โดยที่กระบวนการวิจัยจะสร้างองค์ความรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จริงในดำเนินชีวิตประจำวัน

คำถาม/โจทย์การวิจัย (Research Question) หมายถึง ประเด็นคำถามหลักที่ชุมชนได้มีการระบุไว้ว่าต้องการจะค้นหาคำตอบร่วมกัน และใช้เป็นแนวทางหลักในการชี้แนะและแนวทางการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย (Research Project) หมายถึง แผนการและการแสดงหัวข้อรายละเอียดในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ และทดลองอย่างเป็นระบบตามหลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดำเนินการโดยคนในชุมชน และมีกำหนดที่จะดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

กระบวนการวิจัย (Research Process) หมายถึง กระบวนการที่มีขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การตั้งคำถาม/โจทย์การวิจัย กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย เพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ตลอดจนการคืนข้อมูลให้กับชุมชน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือ โหนด (Node) หมายถึง ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนที่ต้องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่การการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อให้ได้เอกสารเชิงหลักการที่สมบูรณ์ เพื่อขอรับการสนับสนุนทุนวิจัย ประสานงาน ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการนำเสนอผลงานสู่ชุมชน ตลอดจนการแสวงหาแนวทางในการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนสามารถทำงานวิจัยได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยมีลักษณะการทำงานในแนวราบ ทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่าง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับโครงการวิจัย และชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

พี่เลี้ยงนักวิจัย (Research counselors : RC) หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นที่ปรึกษา ประสานงาน ติดตาม สนับสนุน และบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

โครงการ “รูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อยกระดับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้บริบทใหม่” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อทบทวน ทิศทางยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน 2) เพื่อหารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านยุทธศาสตร์ แนวคิด หลักการ และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน 3) เพื่อพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ และ 4) เพื่อถอดองค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ และนำสู่การเผยแพร่กว้าง โดยผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ไว้ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research)

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

ตอนที่ 3 แนวคิด ความสำคัญ และกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

ตอนที่ 4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ฉบับที่ 12 (ปี 2560 – 2564)

ตอนที่ 5 ยุทธศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ปี พ.ศ. 2560 – 2564

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2536 มีภารกิจหลักคือ “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ” ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสร้างความรู้ สร้างนักวิจัย และสร้างระบบการวิจัย เพื่อยกระดับขีดความสามารถของประเทศผ่านงานวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบาย การยกระดับความรู้ของสังคม และการส่งเสริมไทย โดยแบ่งเป็นฝ่าย เป็นองค์กรนอกกระบบราชการ บริหารงานโดยอิสระ ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อตั้งขึ้นใน ได้แก่ นโยบายชาติ และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ฝ่ายเกษตร ฝ่ายสวัสดิภาพ สาธารณะ ฝ่ายชุมชน ฝ่ายอุตสาหกรรม และฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เดิม คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่ได้ให้การสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นของ นักวิชาการ ข้าราชการหรือหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามความสนใจของผู้วิจัยเองในการสร้างองค์ความรู้หรือหาคำตอบทางทฤษฎีบางอย่าง หรือการเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือท้องถิ่นได้หรือไม่ จึงได้ริเริ่มแนวความคิดการสนับสนุนวิจัยที่โจทย์มาจากชาวบ้านหรือคนในท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง สามารถแก้ไขปัญหา และพึ่งพาตนเองได้โดยผ่านกระบวนการวิจัย ตลอดจนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในชุมชนสู่ความเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541 เพื่อให้ดำเนินการในฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้แนวคิดใหม่ เน้นการสร้างกระบวนการ “ติดอาวุธทางปัญญา” (Empowerment) แก่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างบรรยากาศ “การเรียนรู้ของทุกคน ทุกคนเรียนรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่” ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมุ่งเน้นการจัดการและประสานให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่าง “ปัญญา” (นักวิจัย) และ “พัฒนา” (นักพัฒนา) ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติ ที่ดำเนินงานแบบแยกส่วน ต่างคนต่างทำอยู่ ดังคำขวัญ “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” เพื่อให้ “สังคมไทยได้ใช้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจแทนการใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์” นำไปสู่ความสามารถในการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองได้ในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนในที่สุด

1. ความหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ก่อนจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เราควรทำความเข้าใจเกี่ยว “การวิจัย” ในทัศนะของนักคิดและนักปฏิบัติผู้มีส่วนในการหนุนเสริมกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี (อ้างถึงในเอกสารสรุปการประชุมรับฟังความคิดเห็น เรื่อง จุดเปลี่ยนระบบวิจัยไทย .2546) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการวิจัยไว้ว่า การวิจัย คือ กระบวนการทางปัญญา เป็นการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความรู้ใหม่ การวิจัยเป็นเรื่องของทุกคนและทุกองค์กร ไม่ใช่เฉพาะขององค์กรที่มีคำว่าวิจัยเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

เสน่ห์ จามริก (อ้างถึงใน สกว.สำนักงานภาค .2545) ได้กล่าวไว้ว่า การวิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัยที่หมายถึง การแสดงคำตอบที่เป็นระบบเปิด และเรื่องของการพัฒนาจะต้องตั้งใจที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าใจปัญหา และมองแนวทางการแก้ปัญหา เราก็มียุทธการ

วิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ขึ้นศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้ เราจะต้องมองเงื่อนไขของท้องถิ่นโดยเฉพาะ การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้ เราจะต้องมองศักยภาพเพื่อที่จะให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้

ทิพวัลย์ สีสันท์ (อ้างถึงใน ลักษณะ วงศ์ยะรา .2549) ได้อธิบายว่า การวิจัย คือ กระบวนการสร้างปัญญาหรือองค์ความรู้ (วิจัย = วิจัย / วิจัย : ปัญญา สอดส่อง) ให้รู้เท่าทันสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ทั้งโลกนอกตัว และโลกในตัว โลกนอกตัว เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น และกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อสามารถยืนหยัดอย่างมั่นคงได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ โลกในตัว เช่น ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ อารมณ์ กล่าวคือ รู้จักตัวตนที่แท้จริง ทั้งของผู้วิจัยและของผู้คนในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นที่วิจัย รู้เท่าทันกิเลสภายในตน จนสามารถยับยั้งตนเองมิให้ไหลไปตามกระแสของกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้

สำหรับแนวคิด “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หรือ “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” นั้น เกิดขึ้นจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) โดยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เดิมคือ สกว.สำนักงานภาค) ได้สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ในการสนับสนุนงานวิจัย คือ “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตามที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่น ทำแล้วก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” บนฐานความคิดความหมายการวิจัยของ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก (อ้างถึงใน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค . 2545) ที่กล่าวไว้ว่า “วิจัยที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นการวิจัยที่หมายความถึง การแสวงหาคำตอบที่เป็นระบบเปิด... และเรื่องของการพัฒนาจะต้องตั้งโจทย์ที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าใจปัญหา และมองแนวทางการแก้ปัญหา... เราก็มองโจทย์ในการวิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง... แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป... เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ...การทำวิจัยรูปแบบนี้..เราจะต้องมองเงื่อนไข ศักยภาพ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้” ท้ายสุดแล้วเมื่อมีงานวิจัย มีข้อมูลและประสบการณ์จากหลาย ๆ พื้นที่ หลาย ๆ ชุมชนทั่วประเทศเพียงพอ ก็คาดว่าจะสามารถนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อผลักดันสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นคลี่คลายในที่สุด นอกจากนี้ยังได้อธิบายลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research) ว่าเป็นงานวิจัยที่มุ่งหวัง “เสริมพลัง” ชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ที่อยู่กับชุมชน เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนใช้

ในชีวิตประจำวัน ซึ่ง ผลงานสำคัญของงานวิจัยแบบนี้ คือ “คน” และ “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชน (สกว. สำนักงานภาค. 2545)

เอี่ยม ทองดี (อ้างถึงใน ลักขณา วงศ์ยะรา. 2549) กล่าวถึงประสบการณ์จากการทำงานวิจัยในลักษณะนี้ว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยประเภทหนึ่งที่บูรณาการหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “พัฒนาการ” มากจากงานวิจัยและงานพัฒนาประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลายมาเป็นแนวคิดหลักการ กระบวนการ / วิธีการ รูปแบบเฉพาะที่เน้นการสร้างความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นในประเด็นนั้น โดยชาวบ้าน ของชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน มีคนนอกหรือนักวิชาการ หรือนักพัฒนาเป็นผู้เกี่ยวข้องประสานงาน สนองความตอบความต้องการและให้คำปรึกษาชาวบ้านที่เป็นผู้วิจัย ที่สำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่ง คือ ครัวผู้วิจัยจะต้องนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการดำเนินงานวิจัย ไม่ต้องรอให้โครงการวิจัยสิ้นสุด ครัวผู้วิจัยจะต้องคืนความรู้สู่ชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน

นอกจากนี้ อารมณ์ โอภาสพัฒนกิจ (2550) ได้กล่าวไว้ถึงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ว่า เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ ซึ่งเรียนรู้จากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านการปฏิบัติจริงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง เป็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ผลที่คาดหวังจากงานวิจัยไม่เน้นการค้นพบองค์ความรู้ใหม่ แต่เน้นการสร้างกระบวนการวิจัยให้เป็นเครื่องมือเพิ่มพลัง หรือเสริมสร้างความเข้มแข็งของคน และชุมชน ให้สามารถสร้างกลไกในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้ และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

2. ลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป้าหมายอยู่ที่ “การสร้างสรรค์ปัญญา (ของคนทำวิจัย) เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” (กาญจนา แก้วเทพ. 2553) โดย เพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2560) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่ากระบวนการพัฒนานักวิจัยชาวบ้านจึงถือเป็นเป้าหมายหลักของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะต้องเป็นความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปใช้แก้ไขปัญหาหรือสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มิใช่ความรู้ที่เกิดขึ้นแล้ววางอยู่บนหิ้งไม่ได้มีการนำผลมาใช้อีกต่อไป และนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้ที่สามารถหาทางออกในการแก้ปัญหาหรือสร้างนวัตกรรมที่

เหมาะสมของตนเองได้ ที่สำคัญคือนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้ลงมือทำวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วนมุมมองจากหลายด้าน

ประเวศ วสี (อ้างใน กชกร ชินะวงศ์. 2546) กล่าวถึงหลักการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการวิจัยที่จะนำไปสู่ “ผล” อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. เกิดความรู้ขึ้นในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง
2. เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้น และทำงานได้ดี
3. เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อไป โดยทั้งหมดนี้ทำโดยชาวบ้าน หรือชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น และอาจมี “เพื่อนชาวบ้าน” คอยช่วยเหลือสนับสนุนบ้างตามที่จำเป็น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (2545) ได้สรุปลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องอะไรก็ได้ โจทย์อะไรก็ได้ ที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีสำคัญ และอยากจะค้นหาคำตอบร่วมกัน
2. ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกัน หมายความว่ากระบวนการวิจัย ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้และเป็นผู้ทำมากขึ้น
3. มีการดำเนินงานรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการ นั่นคือ มีการดำเนินงานใน 2 ระยะ โดยระยะแรกวิจัยเพื่อให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ ได้แก่

- (1) สภาพหรือบริบทชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน
- (2) สภาพของปัญหานั้น
- (3) ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของปัญหา
- (4) เลือทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

ระยะที่สอง เป็นการทดลองทำ (วิจัยปฏิบัติการ) เพื่อแก้ปัญหา และวิเคราะห์ สรุปบทเรียน รวมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้

วิจารณ์ พานิช (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. 2545) ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการวิจัยปลายทาง เพื่อทดลองประยุกต์ใช้ความรู้ หรือเทคโนโลยีในบริบทของท้องถิ่น มากกว่าเป็นการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่อาจมีลักษณะเป็น
 - (1) R & D คือ การวิจัยและพัฒนา
 - (2) D & R คือ การพัฒนามากกว่าวิจัย การวิจัยเป็นเพียงส่วนเล็กๆ

(3) D & R & M คือ นอกจากการวิจัย พัฒนา แล้วยังอาจมีการเคลื่อนไหวสังคม (Movement) อยู่ด้วย

2. อาจมีการสร้างทฤษฎีใหม่จากข้อมูลภายในประเทศ หมายความว่าข้อมูลจากหลายๆ โครงการย่อยเมื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกันอาจเกิดทฤษฎีใหม่

3. เป็นการวิจัยแบบองค์รวม (Holistic หรือ Integrated) ไม่แยกสาขาวิชา มีลักษณะการดำเนินการเป็นสหวิชา และจะต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการวิจัยด้านการจัดการเพื่อชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2553) ได้สังเคราะห์ “คุณลักษณะ และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (เนื่องในโอกาสครบรอบ 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) โดยได้อธิบายถึงแหล่งกำเนิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และคุณลักษณะ (Attribute) ที่สำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. แหล่งกำเนิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของไทย เกิดจาก 3 แหล่ง คือ

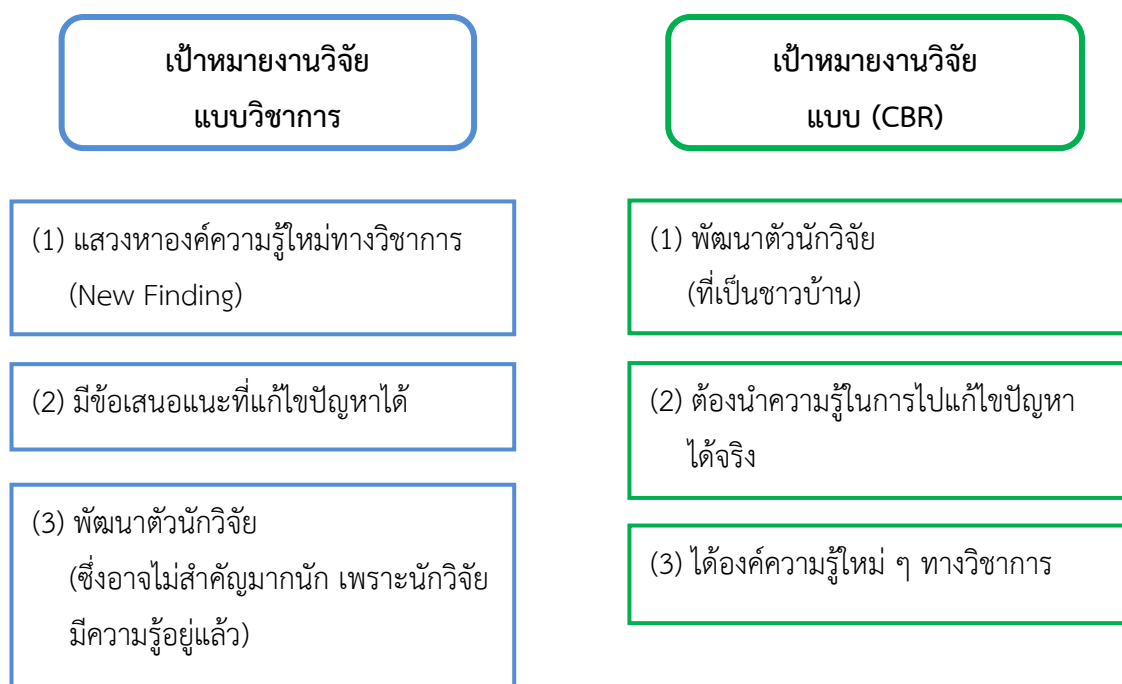
(1) จากงานวิจัยวิชาการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังคงรักษา “แก่น” ของขั้นตอนต่างๆ ที่จำเป็นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์เอาไว้ โดยอาจจะมีการจะมีการ “ตัดออก/ลดทอน/ทดแทน/แปรรูป” บางอย่างเข้าไป เช่น ในขณะที่นักวิจัยชาวบ้านจะไม่มีการเตรียมฐานความรู้ด้วยการอ่านทบทวนวรรณกรรม (Review literature) แต่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็ได้ใช้รูปแบบของ “การจัดการความรู้” (Knowledge management) มาทดแทน เช่น รูปแบบการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมกัน อย่างมีการจัดระบบของการประชุม (Planned meeting)

(2) จากงานพัฒนา คือ การรักษาเป้าหมายที่จะนำเอาความรู้ที่ค้นพบไปค้นคิดกิจกรรมเพื่อการปรับปรุง/แก้ไขสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างมีแผน/ข้อมูล-ข้อเท็จจริงรองรับ (planned change)

(3) จากวิถีแบบชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านผู้จะกลายเป็น “นักวิจัย” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีวิถีการดำรงชีวิตและมีวิธีคิดที่แตกต่างไปจากทั้งนักวิชาการ/นักพัฒนา ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของวิธีวิทยาจึงต้องถูกกำกับด้วยวิถีแบบชาวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อให้ “ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัย” นั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (applicable) ตัวอย่างวิธีคิดแบบชาวบ้านในเรื่อง “การแก้ปัญหาหนี้สิน” (ประเด็นเศรษฐกิจชุมชน) นั้นจะมีหลากหลาย (diversity) และให้ทางเลือกที่มากกว่า (optional) (มีวิธีคิดเป็น Spectrum/rang/เป็น option) เริ่มตั้งแต่ “ปลดหนี้สินได้หมด ปลดหนี้สินได้บางส่วน ลดหนี้สินได้เป็นส่วนใหญ่ ไม่เพิ่มหนี้ ไปจนกระทั่งอยู่กับหนี้อย่างมีสติ” เป็นต้น

2. คุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(1) เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะพบเห็นได้ในคำขวัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั่นเอง คือ “สร้างสรรค์ปัญญา (ของคนทำวิจัย) (เพื่อนำปัญญาไป) พัฒนาท้องถิ่น” จากคำขวัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อยู่ที่ “การพัฒนาตัวนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมีใช้ความรู้แบบที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง (in its own sake) หรือเป็นความรู้ที่ใช้ประดับปัญญาเท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็น “ความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ไข ปัญหา/หรือพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งหากเทียบกับหลักพุทธศาสนา ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือ ใบไม้ที่อยู่ในกำมือซึ่งใช้ดับทุกข์ได้นั่นเอง เพื่อให้มองเห็นคุณลักษณะเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ชัดเจนขึ้น เรานำเอาลำดับเป้าหมายของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยทางวิชาการ ก็อาจได้ผลตามข้างล่างนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงลำดับขั้นเป้าหมายของงานวิจัยวิชาการและ CBR

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ (2553 : 26)

(2) คนทำวิจัยคือชาวบ้าน สำหรับงานวิจัยโดยทั่วไปนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสงานวิจัยกันบ้างแล้ว แต่บทบาทคือ การเป็นกลุ่มตัวอย่าง บทที่ต้องแสดงคือ ถูกสัมภาษณ์ ถูกกรอกแบบสอบถาม ถูกสังเกตการณ์ ฯลฯ บทบาทเหล่านี้หากนับทางการละครแล้ว ก็เป็นตัวละครประเภทตัวประกอบเท่านั้น แต่ทว่าในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น ชาวบ้านจะก้าวเข้ามาสู่บทบาทของ

“นักวิจัย” ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทระดับพระเอก/นางเอกเลยทีเดียว ซึ่งการพลิกบทบาทดังกล่าวนี้ จำเป็นที่ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ที่จะรับบทใหม่ ๆ และในเวลาเดียวกัน ก็ต้องมีการผู้กำกับกับการแสดง (บรรดาโหนด/พี่เลี้ยงของ CBR) ที่จะเข้ามาเป็น “กลไกตัวช่วย” ไปพร้อม ๆ กัน

(3) การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการติดตั้งปัญญา/วิธีคิดของนักวิจัย การกล่าวถึง คุณลักษณะข้อนี้เพื่อเป็นการต่อยอดตามคำขวัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ว่า การวิจัยแบบท้องถิ่นนั้น เป็นกระบวนการติดตั้งปัญญา/ยกระดับวิธีคิดให้แก่ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมงานวิจัย โดยคำว่า “ติดตั้ง” (install) ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ถ่ายทอด (ความรู้)” (transmit) หากเทียบกับระบบ คอมพิวเตอร์ การถ่ายทอดความรู้นั้นเปรียบเสมือนการโอนไฟล์จากเครื่องส่งไปยังเครื่องรับ โดยที่ เครื่องรับไม่ต้องทำอะไรเลย (passive) แต่ทว่าการติดตั้งนั้น ทางฝ่ายเครื่องรับจะต้อง “มีส่วนร่วม และ active” (active participation) โดยที่ผู้ต้องการจะติดตั้ง ต้องกด “Next” ด้วยตนเอง การ ติดตั้ง “วิธีคิด/ปัญญา” จึงต้องการการมีส่วนร่วมอย่าง active ของชาวบ้านนักวิจัย และเนื่องจากการ ติดตั้งครั้งนี้ มิได้อยู่ในระดับ “การโอนไฟล์” คือ มิได้ถ่ายทอด “ตัวความรู้” ให้มีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น หากแต่เป็น “กระบวนการติดตั้ง software” ซึ่งอย่างน้อยต้องผ่าน “ขั้นตอนหลายขั้นตอน” (ใน คอมพิวเตอร์คือ หน้า Wizard หน้าต่าง ๆ) ในแต่ละขั้นตอนมีการกำหนดกิจกรรมที่ต่างกัน ซึ่งต้องการ ะทำให้ลุล่วงจนจบสิ้นกระบวนการ จึงจะสามารถติดตั้งได้สำเร็จ กระบวนการนี้ผู้ที่ติดตั้งต้อง ดำเนินการด้วยตนเอง ถึงแม้ “เวทีนี้จะมีพี่เลี้ยง” แต่ “พี่เลี้ยงก็ทำแทนไม่ได้” (อาจเทียบได้กับการ ปฏิบัติธรรมให้บรรลุนิพพาน ซึ่งเจ้าตัวต้องลงมือทำเอง

(4) การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย ต่อเนื่องจากข้อ 3 ที่ว่าการขยาย โอกาสทางการวิจัยให้แก่ชาวบ้านมาทำวิจัยนั้น ในด้านหนึ่ง นอกจากจะต้องปลดล็อกเรื่อง “คุณสมบัติ เบื้องต้นของนักวิจัย” แล้ว ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องมีการสร้างและออกแบบโครงสร้างและกลไกใหม่ ๆ เพื่อการหนุนช่วยการขยายโอกาสทางการวิจัย โดย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีกลไกขององค์กร เช่น พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงานฯ ที่ลงไปร่วมพัฒนาเลาโจทย์การวิจัยให้แหลมคม พัฒนาการเขียนโครงร่าง งานวิจัย รวมทั้งเสริมขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านกล้าฮึกเหิมเข้ามาทำงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบสิ้น กระบวนการ เป็นต้น ซึ่ง “ตัวบุคคลที่เป็นโหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงานฯ” เป็นปัจจัยหนึ่งที่ เอื้ออำนวยให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(Sufficient factor) นั้นสำเร็จก็จะได้ โดยทำหน้าที่เป็น “สะพาน ทอดเชื่อม” (bridge) ให้ชาวบ้านได้เดินข้ามฝั่งจากการเป็น “คนธรรมดา” มาสู่การเป็น “นักวิจัย” ได้

(5) คุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น – กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น ในช่วง 2 – 3 ทศวรรษที่ผ่านมาของสังคมไทยมีกระบวนการปรับโครงสร้างสังคม (Social Adjustment Process)

อยู่หลายด้าน ประเด็นหลักของการปรับเปลี่ยน คือ การเปลี่ยนลักษณะรวมศูนย์ของอำนาจต่าง ๆ (Power centralization) ไปสู่ระบบการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งการปรับโครงสร้างทางสังคมนั้นจะบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องมี “การกระจายความรู้” กำกับไปทุกกระแสของการกระจาย โดยกระบวนการกระจายความรู้ในการปรับโครงสร้างนั้น ได้ดำเนินการมาระลอกหนึ่งแล้ว แต่ทว่าการกระจายความรู้ระลอกแรกนี้มักจะอยู่ในรูปแบบของ “การถ่ายทอดความรู้” (Knowledge transmission) เป็นส่วนใหญ่ เช่น การฝึกอบรมชาวบ้านให้มีความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพก่อนจะมาเป็น อสม. ส่วนกระบวนการวิจัยแบบท้องถิ่น (CBR) นี้ อาจถือได้ว่าเป็นขบวนการกระจายความรู้/ปัญญาระลอกที่สอง ที่อยู่ในระดับ “การยกระดับ/ติดตั้งวิธีคิดแบบวิจัย” ซึ่งเมื่อติดตั้ง “เครื่องมือแสวงหาความรู้” ให้แก่ชาวบ้านแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคอยไปเติม “ให้ความรู้เป็นเรื่อยๆ ไป” ดังที่นักวิจัยบ้านให้ข้อสรุปของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ว่า ไม่ใช่การให้ปลาตัวเป็นๆ แก่ชาวบ้าน แต่เป็นการให้ “เบ็ดตกปลา” หรือให้ความรู้เรื่อง “วิธีทำเบ็ด” มากกว่า

(6) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) นั้นมีจุดตั้งต้นจากปัญหาที่ชาวบ้านนักวิจัยกำลังประสบอยู่ ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนของการพัฒนาการคลี่คลายของกระบวนการวิจัย มีมิติของการบูรณาการระหว่างสาขาวิชา และการบูรณาการระหว่าง “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้เดิมของชุมชน” กับ “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้แบบสมัยใหม่”

(7) การใช้กระบวนการแบบ “KM” เพื่อถนอมฐานความรู้ ในขณะที่งานวิจัยแบบวิชาการมีขั้นตอนทำบังคับ คือ การอ่านทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาก่อนเพื่อเป็นการสร้างฐานความรู้ของนักวิจัยให้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านต่อประเด็นที่จะวิจัย แต่ทว่ารูปแบบดังกล่าวไม่สอดคล้องกับวิธีการแสวงหาความรู้ของชาวบ้าน ดังนั้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) จึงได้นำ “วิธีการแสวงหาความรู้แบบ Knowledge management : KM) มาทดแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรม ในขั้นตอนกิจกรรมของการวิจัย จึงมักพบรูปแบบการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานในกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

(8) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่เน้นใช้ประโยชน์ได้จริง จากคำขวัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ในประโยชน์ที่สองจะเห็นได้ว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) นั้น เป็นงานวิจัยที่เริ่มจาก “ปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย” (Problem – based research) ดังนั้น หลังจากผ่านขั้นตอนการพัฒนาโจทย์ การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) จะถือว่านักวิจัยเพิ่งจะเดินมาได้เพียง

เครื่องทางของเส้นทางการวิจัยเท่านั้น ขั้นตอนที่เป็น “ทำบังคับ” ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) คือ ต้องมีข้อเสนอแนะที่ถูกลงไปทดลองปฏิบัติและติดตามผลจนถึงจุดหมายปลายทาง ด้วยเหตุนี้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) จึงถือได้ว่าเป็น Action research ประเภทที่มีลักษณะพิเศษ คือ เจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ไขเอง (โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก)

(9) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R ดังที่ได้กล่าวถึงต้นกำเนิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ว่า มีต้นพันธุ์เป็น “งานพัฒนา” อยู่ส่วนหนึ่ง ดังนั้น ส่วนผสมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) จึงมีลักษณะเป็น “Research and Development” หรือ “Development and Research” แล้วแต่นำหนักสัดส่วนว่าจะเป็นการวิจัยหรือการพัฒนามากกว่ากัน

(10) ตลอดเส้นทางการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Shared understand) ตลอดเส้นทางของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะมีกิจกรรมหนึ่งที่เน้น “การสร้างความเข้าใจร่วมกัน/สัมมาทิส” สำหรับผู้คนทุกกลุ่มทุกส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัย ซึ่งถือว่าเป็น “กิจกรรมทำบังคับอย่างหนึ่งของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)” และรูปแบบกิจกรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” (ซึ่งถือว่าเป็นวัฏกรรมอย่างหนึ่งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)) คือ หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลมาแล้วหรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ / แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ การสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอด เส้นทางของการวิจัยนี้ก่อให้เกิดผลดีอันหลายประการตามมา เริ่มตั้งแต่สามารถประกอบกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ เนื่องจากมีความเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นวัคซีนป้องกันโรคแปลกแยกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (alienated) จากงานวิจัยอีกด้วย

3. ระบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วิจารณ์ พานิช (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. 2545) ได้กล่าวถึง

ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่าจะต้องมีส่วนประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ระบบทรัพยากร ต้องมีระบบทรัพยากรที่มาจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น
2. หน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีหน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถเรียนรู้ และพัฒนาศาสตร์และศิลป์ในการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการจัดการงานวิจัยในภาพรวมของประเทศ ซึ่งหน่วยจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้อาจมีหน่วยงานเดียวดูแลทั้งประเทศ หรืออาจแยกเป็น 2-3 หน่วยงาน แบ่งพื้นที่กันดูแลตามความเหมาะสม

3. นักบริหารวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทย เป็นเรื่องใหม่ นักวิจัยเองยังไม่สันทัด ไม่คุ้นเคย และคนในท้องถิ่นเองก็ยังไม่คุ้นเคย จึงต้องการนักบริหารงานวิจัย เข้าไปจัดกระบวนการแปรความต้องการของชาวบ้านให้เป็นโจทย์วิจัย จัดกระบวนการเพื่อกำหนด กระบวนการหรือวิธีวิจัยและแปลผลการการวิจัย ตลอดจนจำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ซึ่ง นักบริหารวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะต้องมีทักษะจำเพาะหลายด้านที่แตกต่างไปจากนักบริหารงานวิจัย โดยทั่วไป

4. สถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีการจัดตั้งและส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิจัยและเทคโนโลยี เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสร้างฐานความรู้เพื่อท้องถิ่น

5. นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรประกอบด้วยนักวิจัยจากหลายสาขาวิชาหลายพื้นฐาน ประสบการณ์ แต่มีส่วนที่เหมือนกันหรือมีเจตนารมณ์ร่วมกัน คือต้องการเข้ามาอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของตน

6. นักวิจัยเชิงทฤษฎี นักวิจัยเชิงทฤษฎีจะต้องเข้ามาจับภาพรวม ภาพใหญ่ พัฒนาเป็นทฤษฎี ที่สร้างขึ้นเองภายในประเทศจากข้อมูลท้องถิ่นซึ่งในขณะนี้แทบจะไม่มีทฤษฎีทางสังคมที่สร้างขึ้นเอง ภายในประเทศจากข้อมูลท้องถิ่นเลย

7. ระบบข้อมูลเพื่อการวิจัยท้องถิ่น ข้อมูลส่วนหนึ่ง คือ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั่วประเทศ ประเด็นที่สำคัญ คือ ความแม่นยำและทันสมัยของข้อมูลจะต้องมีการจัดเก็บและ เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลข้อมูลและใช้ข้อมูลในแต่ละท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

4. ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (2545) ได้เสนอไว้ว่า ด้วยงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นเป็นแนวคิดใหม่ในการสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของ ชุมชนด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยง ที่จะคอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการดำเนินงาน หนุน เสริมนักวิจัย ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยและชุมชนใน โครงการวิจัยต่าง ๆ สกว.

สำนักงานภาค จึงได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นหรือโหนด (Node) และพี่เลี้ยง (Research counselors: RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็นเพื่อ กระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ และสนับสนุนให้เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการ

โครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุนโครงการในด้านต่าง ๆ แก่โครงการวิจัยทั้งนี้ พี่เลี้ยงในแต่ละศูนย์ประสานงาน หรือแต่ละพื้นที่ที่จะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของพี่เลี้ยงที่เหมาะสมจึงควรเป็นดังนี้

1. มีทักษะในการประสานงาน / ให้คำปรึกษา / มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / รักการเรียนรู้
2. รู้จักชุมชน / รู้จักพื้นที่ทำงาน
3. มีเวลาทำงานอย่างพอเพียง
4. มีจิตวิญญาณของการให้
5. ต้องการให้งานประสบความสำเร็จ
6. รับฟังความคิดเห็น

7. มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่ประสบการณ์การพัฒนา (ในช่วงแรกเริ่มที่ต้องการเข้าถึงพื้นที่และต้องใช้ทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน)

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

การดำเนินงานของโครงการฯ มีเป้าหมายเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพให้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ได้แก่ แนวคิดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจในการทำงานในบริบทของการฝึกอบรม

1. แนวคิดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

1.1 ความหมายการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

นักจิตวิทยา และนักการศึกษาให้คำจำกัดความ “การเรียนรู้” ไว้หลายท่าน เช่น Hilgard (1975) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมในการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับ กันยา สุวรรณแสง (2542) ได้สรุปว่า การเรียนรู้คือกระบวนการที่ประสบการณ์ตรง และหรือประสบการณ์ทางอ้อม กระทำให้อินทรีย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร แต่ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย ฤทธิ์ยา สารเคมี ฯลฯ ส่วน สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544) ได้ให้ความหมาย

ที่สอดคล้องและเพิ่มเติมว่า การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

นอกจากนี้ วันชัย ตันศิริ (2539) ยังได้ให้ความหมายการเรียนรู้ว่าแตกต่างจากการศึกษา โดยการศึกษานั้นต้องมีการจัดกระบวนการ ส่วนการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ มนุษย์เรียนรู้ตลอดเวลาอาจจะเรียนรู้บ่อยเรียนรู้น้อย เรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาจากวิกฤติการณ์ของชีวิตและการทำงาน เรียนรู้จากเพื่อนและพี่ จากครูบาอาจารย์และพ่อแม่โดยไม่รู้ตัว ดังนั้น การเรียนรู้จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ การสอน ประสบการณ์ การทดลองปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติด้วยวิธีการใด ๆ ที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น เปลี่ยนจากความไม่รู้เป็นรู้ เปลี่ยนจากการทำไม่เป็น เป็นทำเป็น และเปลี่ยนจากความรู้สึกไม่ดีไม่ชอบ เป็นความรู้สึกที่ดีที่ชอบ เป็นต้น

อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539) การเรียนรู้สามารถจำแนกออกเป็น 2 มิติ คือ มิติการเรียนรู้ระหว่างบุคคล และมิติการเรียนรู้ภายในบุคคลคนเดียวกัน ในมิติการเรียนรู้ระหว่างบุคคล หมายถึงการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญในลักษณะข่าวสาร ข้อมูลระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรืออาจจะเป็นการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งก็ได้ อาจจะเป็นการสื่อสารทางเดียวหรือการสื่อสารสองทาง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย ส่วนในมิติภายในบุคคลนั้น เป็นการนำเอาข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ค่านิยม ความชำนาญที่เก็บเกี่ยวได้จากภายนอกมาพิจารณา โดยผ่านกระบวนการโต้แย้งและใช้เหตุผลที่เหมาะสมภายในตัวบุคคลนั้น เพื่อหาข้อสรุปเพื่อตนเองจะได้ตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อมูลที่เป็นความรู้นั้น

กระบวนการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 วิธีหลัก ได้แก่

- 1) กระบวนการกลุ่ม (Group Process) อาจใช้เกม บทบาทสมมติ กรณีตัวอย่าง
- 2) การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative Learning) เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ให้เรียนรู้เป็นกลุ่มเล็ก ให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันทรัพยากร ให้กำลังใจกันสร้างความสำเร็จ ความสำเร็จของกลุ่ม คือ ความสำเร็จของทุกคน อาจใช้วิธีการเล้ารอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ คู่คิด ปริศนาความคิด กลุ่มร่วมมือ การร่วมมือกันแข่งขัน การร่วมมือกันคิด
- 3) การเรียนรู้แบบสรรค์สร้างความรู้ (Constructivist) ให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ สร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ จะทำ

ให้เกิดความเจริญงอกงามในความรู้ โดยความรู้เดิมเป็นพื้นฐานสำคัญของความรู้ใหม่ และคุณภาพของการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับบริบทที่เกิดขึ้น โดยจัดกิจกรรมเริ่มจากการปฐมนิเทศ การทำความเข้าใจ การจัดโครงสร้างแนวคิดใหม่ การนำแนวคิดไปใช้และการทบทวน

วิธีการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ นวัตกรรมใหม่ที่สำคัญ คือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วยจิตที่อยากเรียน อยากรู้ และสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ เลือกกิจกรรมได้หลากหลายและยืดหยุ่น เรียนจากสิ่งที่อยู่รอบตัวและเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้วิธีเรียนแบบกลุ่ม ร่วมแรงร่วมใจและริเริ่มสร้างสรรค์ ทั้งนี้ควรจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักการและความมุ่งหมายควบคู่กันไป โดยไม่ติดรูปแบบจนลืมนิสัยที่สร้างคน ซึ่งปัจจุบันสังคมเริ่มให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการชีวิตในระดับผู้ใหญ่มากขึ้น โดยผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีวุฒิภาวะก็มีองค์ประกอบหลายอย่างเป็นตัวแปรสำหรับการเรียนรู้ที่จะได้ผลหรือไม่ได้ผลขึ้นอยู่กับประสบการณ์ตรงของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาจำเป็นต้องจัดให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับพัฒนาตามระดับของวัย และอายุของผู้เรียน

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ เจตคติ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่หรือจะเป็นในอนาคตเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะคนในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสูงมาก ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เทคโนโลยี องค์ความรู้ เศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ย่อมแสดงว่าได้มีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นจึงเรียกกันว่า “กระบวนการเรียนรู้” ดังที่กล่าวว่า “ไม่มีใครที่จะเรียนจบ” มนุษย์จึงต้องมีการติดตามข่าวสารทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์เอกสาร วารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้หลายวิธี

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2541) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้นในการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองและพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

1.2 การจัดกระบวนการเรียนรู้

ทิตินา แคมมณี และคณะ (2545) โดยกล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ซึ่งวิธีเรียนรู้ที่ใช้ที่พอมองเห็นได้ง่ายจากประสบการณ์ ได้แก่ วิธีการฟัง การอ่าน การตอบโต้กับผู้อื่น การถาม การซัก การเขียน การ

สังเกต การจดจำ การเลียนแบบ การดูตัวอย่าง การลงมือทำ การคิด (คิดเปรียบเทียบ คิดวิเคราะห์ คิดไตร่ตรอง) การลงมือทำ ฯลฯ ซึ่งเป็นกระบวนการย่อย ๆ ที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้ และวิธีเรียนรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น กระบวนการทำงานของสมอง กระบวนการคิด การเกิด เจตคติ ค่านิยม ฯลฯ เป็นต้น โดย ทิศนา ขัมมณี (2543) ได้นำแนวคิดซึ่งได้แก่ (1) แนวคิดการสร้างความรู้ (2) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ (3) แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้ (4) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการ (5) แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแบบ “CIPPA” กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Construction of knowledge) ซึ่งนอกจากผู้เรียนจะต้องเรียนด้วยตนเอง และฟังตนเองแล้ว ยังต้องฟังการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับเพื่อน บุคคลอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย รวมทั้งต้องอาศัยทักษะกระบวนการ (Process skills) ต่าง ๆ จำนวนมากเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ นอกจากนั้นการเรียนรู้จะเป็นไป อย่างต่อเนื่องได้ดี หากผู้เรียนอยู่ในสภาพที่มีความพร้อมในการรับรู้ และเรียนรู้ มีประสาทการ รับรู้ที่ตื่นตัว ไม่เฉื่อยชา ซึ่งสิ่งที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพดังกล่าวได้ก็คือ การให้มีการ เคลื่อนไหวทางกาย (Physical participation) อย่างเหมาะสม กิจกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง และความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจะมีความลึกซึ้งและอยู่คงทนมากขึ้น หากผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้ที่ไปประยุกต์ใช้ (Application) ในสถานการณ์ที่หลากหลาย

ชิปปา (CIPPA) เป็นหลักการซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน การจัดกระบวนการเรียนการสอนตามหลัก “CIPPA” นี้สามารถใช้วิธีการและกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งอาจจัดเป็นแบบแผนได้หลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้และได้มีการนำไปทดลองใช้แล้วได้ผลดี ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการ 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม ขั้นนี้เป็นการดึงความรู้เดิมของผู้เรียนในเรื่องที่จะเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมของตน ซึ่งผู้สอนอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่ ขั้นนี้เป็นการแสวงหาข้อมูลความรู้ใหม่ของผู้เรียนจากแหล่งข้อมูล หรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งครูอาจจัดเตรียมมาให้ผู้เรียนหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนไปแสวงหาก็คได้

ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล / ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูล / ความรู้ที่หามาได้ ผู้เรียนจะต้องสร้างความหมายของข้อมูล / ประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่มในการอภิปรายและสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับความรู้เดิม

ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม ขั้นนี้เป็นขั้นที่อาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของตน รวมทั้งขยายความรู้ความเข้าใจของตนให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้แบ่งปันความรู้ความเข้าใจของตนแก่ผู้อื่นและได้รับประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจของผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน

ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้ ขั้นนี้เป็นขั้นสรุปความรู้ที่ได้รับทั้งหมด ทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่ และจัดสิ่งที่เรียนให้เป็นระบบระเบียบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ง่าย

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติ หากข้อความที่ได้เรียนรู้มาไม่มีการปฏิบัติ ขั้นนี้จะเป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้แสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนให้ผู้อื่นรับรู้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ต่อย้ำหรือตรวจสอบความเข้าใจของตน และช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่หากต้องมีการปฏิบัติตามข้อความที่ได้ ขั้นนี้จะเป็นขั้นปฏิบัติ และมีการแสดงผลงานที่ได้ปฏิบัติด้วย

ขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้ ขั้นนี้เป็นขั้นของการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความเข้าใจของตนไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญ ความเข้าใจความสามารถในการแก้ปัญหาและความจำในเรื่องนั้น ๆ

หลังจากการประยุกต์ใช้ความรู้ อาจมีการนำเสนอผลงานจากการประยุกต์อีกครั้งก็ได้ หรืออาจไม่มีการนำเสนอผลงานในขั้นที่ 6 แต่นำมารวมแสดงในตอนท้ายหลังขั้นการประยุกต์ใช้ก็ได้เช่นกัน

ขั้นตอนตั้งแต่ขั้นที่ 1-6 เป็นกระบวนการของการสร้างความรู้ (construction of knowledge) ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน (interaction) และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่าง ๆ (process learning) อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขั้นตอนแต่ละขั้นตอนช่วยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมหลากหลายที่มีลักษณะให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหวทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์และทางสังคม (physical participation) อย่างเหมาะสม อันช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัว สามารถรับรู้และเรียนรู้ได้ดี จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอนทั้ง 6 มีคุณสมบัติตามหลักการ

CIPP ส่วนขั้นตอนที่ 7 เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ (application) จึงทำให้รูปแบบนี้มีคุณสมบัติครบตามหลัก CIPPA

Rogers (1969, อ้างถึงใน ประจวบ แหลมหลัก. 2547) ได้เสนอแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ โดยครูต้องมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุน จัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสมเพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของตนเอง และมีความเป็นอิสระในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศจึงต้องดำเนินการ ดังนี้

1. จัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสม สนับสนุนการเรียนรู้
2. กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
3. จัดหาทรัพยากรการเรียนรู้ให้เหมาะสม
4. สร้างความสมดุลระหว่างความรู้ กับอารมณ์
5. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนโดยไม่ครอบงำ

นอกจากนี้ในกระบวนการเรียนรู้ Rogers เสนอว่า จะต้องดำเนินการให้ประเด็นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการเรียนรู้ และมีการควบคุมสิ่งแวดล้อมและทิศทางการเรียนรู้

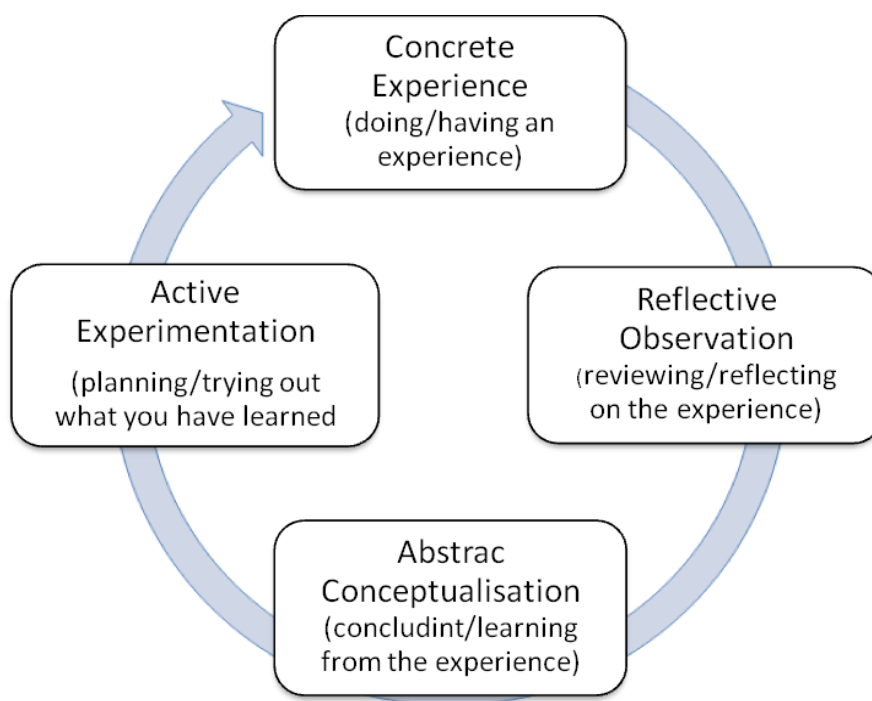
2. มีกระบวนการพบปะ ฝึกปฏิบัติ กระบวนการทางสังคม และการค้นหาปัญหา
3. การประเมินผลตนเอง เพื่อทราบความก้าวหน้าและความเข้าใจ

Brookfield (1986, อ้างถึงใน) ได้เสนอว่าในการบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดได้ดี โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่มีความสำคัญ 7 ประการ ได้แก่

1. ผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดรูปแบบการเรียนรู้
2. ผู้ใหญ่ได้รับการกระตุ้นให้เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
3. หน้าที่ของนักการศึกษาผู้ใหญ่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก มากกว่าที่จะทำหน้าที่ในการสอน
4. ต้องพิจารณาความต้องการของผู้ใหญ่เป็นรายบุคคล
5. สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้
6. ประสบการณ์ของผู้ใหญ่จะมีผลช่วยให้การเรียนรู้มีความก้าวหน้า
7. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเกี่ยวข้องกับสถานะและเหตุการณ์ของผู้ใหญ่

นอกจากนี้ เดวิด เอ. คอลบ์ (David A. Kolb, 1984) นำแนวคิดเรื่องการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่พัฒนาระบบการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experience-Based Learning Systems: EBLs) มาใช้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งการศึกษาเรื่องวงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ เดวิด เอ. คอลบ์ ได้สร้างวงจรการเรียนรู้ไว้ 4 ระยะต่อเนื่องกันไปดังนี้

- การเริ่มต้นจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง (Concrete Experiencing: CE)
- การนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับมาใคร่ครวญไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน (Reflective Observation: RO)
- การจัดระบบ สร้างภาพในใจ สร้างชุดความคิดในเรื่องนั้น ๆ จนตกผลึก (Abstract Conceptualization: AC)
- การนำเอาสิ่งที่ตกผลึกไปทดลองใช้จริง (Active Experiment: AE) เมื่อบุคคลมีการเรียนรู้ครบวงจร ยิ่งรอบมากขึ้นเท่าใด ก็จะทำให้เกิดความชัดเจนและชำนาญในเรื่องที่ได้เรียนรู้มากขึ้นเท่านั้น

ภาพที่ 2.2 : วงจรการเรียนรู้ของเดวิด เอ. คอลบ์

ที่มา : <https://sites.google.com/site/learntechtech/home/learning-theory/experientiallearningtheory>

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจในการทำงานในบริบทของการฝึกอบรม

การเสริมพลังอำนาจในการทำงานเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักความสามารถ มีความเชื่อมั่นในการพัฒนาความสามารถของบุคคลในการทำงาน ส่งเสริมให้บุคคลสามารถวางแผนการทำงาน และดำเนินการพัฒนาตนเองเป็นพลังอำนาจที่เป็นคุณสมบัติของบุคคล เน้นให้บุคคลมีเป้าหมาย มีการพัฒนาตนเอง เกิดการมุ่งมั่นในการพัฒนาความสามารถเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์

Wallerstein and Berstein (1998, อ้างถึงใน นิตยา เพ็ญศิริินภา. 2542) ได้สรุปลักษณะของการอบรมแบบเสริมพลัง ซึ่งเมื่อนำมาใช้ในบริบทของการฝึกอบรม ไว้ดังนี้

1. การเรียนการสอน สนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนเองสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมได้
2. การเรียนรู้เริ่มต้นจากประสบการณ์ของบุคคล แล้วให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์ โดยใช้วิจารณญาณเพื่อเชื่อมโยงปัญหาต่าง ๆ ของตนเข้ากับเหตุปัจจัยที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมของบุคคลให้มีความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น
3. การให้บุคคลมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริง ในทุกขั้นตอนของการเรียนรู้ ตั้งแต่การเลือกประเด็นที่สนใจ และมีความสำคัญต่อตนเอง การวางแผนกิจกรรม และการมีส่วนร่วมในการสนทนา
4. ใช้การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม โดยวิทยากรมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือผู้ประสานงาน บุคคลได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนเกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว ยังช่วยให้เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าพลังสนับสนุนมากพอที่จะแก้ไขปัญห หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลง
5. การเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ ความรู้สึก และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้จะนำไปสู่การกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยวิทยากรต้องกระตุ้นและสนับสนุนให้บุคคลมีการวางแผนร่วมกันสำหรับการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง
6. การเรียนการสอนมีความยืดหยุ่น และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง วิทยากรมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลแต่ละคน และของ

ทีม การเรียนรู้ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน เนื่องจากใช้วิธีให้บุคคลได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลา

7. การเรียนการสอนในการฝึกอบรมต้องสนุกสนานไม่น่าเบื่อ สำหรับเทคนิคที่นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน หรือการฝึกอบรมแบบเสริมพลังอำนาจในการทำงาน ส่วนมากเป็นการส่งเสริมให้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริง และเป็นปัญหาที่ผู้เรียนสนใจ เป็นเทคนิคที่ส่งเสริมให้ทีมได้ทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังศึกษาร่วมกัน เทคนิคเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ศิลปะ ดนตรี และการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่าตนมีความสามารถ ได้รับการยอมรับ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกมีพลัง และสามารถร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์

แผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานภาครัฐก็คือ กระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด รวมถึงการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ เพื่อบรรลุเป้าประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ อันเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ทั้งยังเป็นการสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนอีกด้วย ซึ่งในการดำเนินโครงการฯ มีวัตถุประสงค์ เพื่อทบทวนทิศทางการยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความหมายของยุทธศาสตร์

คำว่า “ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นคำศัพท์พื้นฐานในการพัฒนาองค์กรมาจาก “Strategos” ในภาษากรีก ซึ่งเกิดจากคำว่า “Stratos” ซึ่งหมายถึง “Army” หรือ กองทัพ ผสมกับคำว่า “Agein” ซึ่งหมายถึง “Lead” หรือ “นำหน้า” จึงทำให้มีความหมายถึง “leading the total organization” หรือ “การนำทางให้องค์กรโดยรวม” ซึ่งหมายความว่าความรวมถึงจุดมุ่งหมายและวิธีการว่าต้องทำ “อะไร” ให้สำเร็จ และทำ “อย่างไร” (Greenly. 1989) ทั้งนี้ สุรชาติ บำรุงสุข (2537) ได้อธิบายไว้ว่า ในต้นศตวรรษที่ 21 มีการใช้คำว่ายุทธศาสตร์ในความหมายของการใช้ทรัพยากรหรือภารกิจสงครามของนายทหารระดับสูง กล่าวคือ เป็นการเตรียมการเพื่อทำสงครามโดยใช้แผนที่หรือการใช้การรบเพื่อให้ได้ชัยชนะ

อย่างไรก็ตามนักวิชาการได้ให้คำนิยามไว้คล้ายคลึงกัน โดย Certo and Peter (1991, อ้างถึงใน ต่อตระกูล อุบลวัตร.2550) ให้ความหมายของยุทธศาสตร์ไว้ว่า การจัดการยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการในการทำงานอย่างต่อเนื่องและมีจุดหมาย เพื่อต้องการให้องค์กรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ จินตนา บุญบงการ และณัฐพันธ์ เจริญนันท์ (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง การจัดลีนใจที่มีสัมพันธ์กับการคาดการณ์เปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และเป็นการตัดสินใจบนพื้นฐานของสมมติฐานการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในอนาคต

จากความหมายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนงานหรือวิธีการดำเนินงานขององค์กร ที่กำหนดทิศทางการดำเนินงาน และแนวทางการใช้ทรัพยากรเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและเพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุพันธกิจและเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. ความสำคัญของแผนยุทธศาสตร์

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2548) ได้สรุปความสำคัญของแผนยุทธศาสตร์ ไว้ดังนี้

1. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่ช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะการกำหนดแผนยุทธศาสตร์นั้นให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร
2. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่ช่วยให้หน่วยงานในภาครัฐกิจตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนที่มีส่วนเอื้ออำนวยความสำเร็จและความล้มเหลวล้มเหลวต่อเป้าประสงค์ขององค์กร
3. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management, NPM) ที่ให้ความสำคัญการปรับปรุงการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐกิจทั้งระบบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยในประเทศไทยเรียกว่า การปฏิรูประบบราชการ อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐกิจยังต้องดำเนินงานตามแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี หรือธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเป็นกระแสหลักในการบริหารรัฐกิจปัจจุบัน
4. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่มีส่วนช่วยยกระดับระบบการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-based Budgeting)

5. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่มีส่วนช่วยในการสร้างนวัตกรรม การบริหารจัดการ ซึ่งเป็นการพินิจพิจารณา วางแผน และนำเสนอทางเลือกในการบริหารจัดการ แบบใหม่ ๆ ที่หลุดพ้นจากกรอบพันธนาการทางความคิด อันเกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติราชการที่ ล้าสมัยและไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน

6. แผนยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่มีส่วนช่วยสนับสนุนหลักการ ประชาธิปไตย ในแง่ของการมีส่วนร่วม (Participation) และการกระจายอำนาจ (Decentralization)

3. กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2548) ได้สรุปกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment)
- (2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment)

2. การจัดวางทิศทางขององค์การ ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision)
- (2) การกำหนดภารกิจ (Mission)
- (3) การกำหนดเป้าประสงค์ขององค์การ (Corporate Goal)
- (4) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives)
- (5) การกำหนดดัชนีชี้วัดผลงาน ระดับ องค์การ (Organization's Key Performance Indicators, KPIs)
- (6) การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy)

3. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เป็นการดำเนินการเพื่อให้ยุทธศาสตร์ที่ได้ถูกกำหนดขึ้น มีความเป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้จริง อันจะนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าประสงค์ของ องค์การ โดยการจัดทำแผนยุทธศาสตร์นั้น ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามขององค์การ หรือที่มักนิยม เรียกกันว่า SWOT Analysis อันประกอบไปด้วยการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) การวิเคราะห์ จุดอ่อน (Weakness) การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) และการวิเคราะห์ภัยคุกคาม (Threats) ขององค์การ

(2) การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์

(3) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) ในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ พร้อมทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน

(4) การกำหนดดัชนีชี้วัดผลงานระดับองค์กรและระดับหน่วยงาน (Strategic Plan's KPIs)

(5) กำหนดยุทธวิธี (Tactics) หรือแผนงานในการปฏิบัติ

(6) การกำหนดเป้าหมาย (Targets) ของแต่ละกิจกรรม (Activities) พร้อมกับดัชนีชี้วัดผลงานระดับแผนปฏิบัติการ (Action Plan's KPIs)

นอกจากนี้ Goodstein and other (1993, อ้างถึงใน ต่อตระกูล อุบลวัตร. 2550) กล่าวว่า การวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) เป็นการตอบคำถาม 3 ประการขององค์กร คือ

(1) องค์กรจะก้าวไปทางใด (What are you going ?) ต้องมีการกำหนดเป้าหมายไว้เสมอ

(2) สภาพแวดล้อมขององค์กรมีอะไรบ้าง (What is the environment ?) เพื่อที่จะทำให้ทราบสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ปัญหาในปัจจุบันขององค์กรกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งวิธีการหาคำตอบอาจใช้การวิเคราะห์ SWOT ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่เน้นการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน

(3) องค์กรจะอย่างไรบ้างจึงจะไปถึงเป้าหมาย (How do you get there ?) ยุทธศาสตร์ จะชี้ให้เห็นแนวทางหรือวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ในอนาคตได้ โดยอาจจะมียุทธศาสตร์หลาย ๆ ยุทธศาสตร์ที่มาประกอบกันจนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ตอนที่ 4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ปี 2560 – 2564)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ปี พ.ศ.2560 – 2579) บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนเพื่อบูรณาการ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน / โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง 5 ปี แรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

1. หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ 5 ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีหลักการสำคัญของแผนพัฒนาฯ ดังนี้

1. ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุลสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี

2. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาค้นหาให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีรับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม

3. ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” มาเป็นกรอบของวิสัยทัศน์ประเทศไทย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

4. ยึด “เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579” ที่เป็เป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน 5 ปีแรกและเป้าหมายในระดับย่อยลงมา โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายที่ยั่งยืน (SDGs)

5. ยึด “หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโต จากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม” แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีความครอบคลุมทั่วถึงเพื่อเพิ่มขยายฐานกลุ่มประชากรชั้นกลางให้กว้างขึ้น

6. ยึด “หลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน 5 ปีที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว” จากการพัฒนาที่เป็นกลไกเชื่อมต่อในลำดับแรกที่จะกำกับและส่งผลต่อ แนวทางการพัฒนาและเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้านอย่างสอดคล้องกัน

2. จุดเปลี่ยนสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในหลายเรื่อง ได้แก่ (1) การกำกับกรอบเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาหลักในระยะยาวด้วยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 เป็นกลไกเชื่อมโยงสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาโดยกำหนดเป้าหมายที่จะต้องบรรลุและแนวทางการพัฒนาที่ต้องดำเนินการในช่วง 5 ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2) การปรับเปลี่ยนเรื่องการเชื่อมต่อการแปลงแผนสู่การปฏิบัติให้มีกรอบและทิศทางในการกำกับที่ชัดเจนขึ้น นั่นคือ แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในรายละเอียดที่จะเชื่อมต่อถึงการปฏิบัติโดยได้กำหนดแผนงาน / โครงการ กลุ่มสำคัญๆ ที่ต้องดำเนินการในการรับแผนงานและโครงการสำคัญ (Flagship Program)

3. จุดเน้นและประเด็นพัฒนาหลักในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

จุดเน้นและประเด็นหลักที่เป็นหัวใจของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นั้น ให้ความสำคัญกับประเด็นร่วมและประเด็นบูรณาการสำคัญต้องนำมาประกอบการพิจารณาการจัดสรรงบประมาณและการถ่ายทอดลงในรายละเอียดสำหรับการติดตามประเมินผลการปฏิบัติเพื่อให้การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างจริงจัง ดังนี้

1. การพัฒนานวัตกรรมและการนำมาใช้เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติ เพื่อยกระดับศักยภาพของประเทศในทุกด้าน
2. การเตรียมความพร้อมของประเทศในด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 5 ปีนี้ต้องมุ่งเน้นในเรื่องสำคัญ
3. การเตรียมพร้อมกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในทุกช่วงวัย
4. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ
5. การปรับโครงสร้างการผลิตและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในแต่ละช่วงของห่วงโซ่มูลค่า

6. การปรับระบบการผลิตการเกษตรให้สอดคล้องกับพันธกรณีในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและศักยภาพของพื้นที่

7. การเพิ่มศักยภาพฐานการผลิตและบริการเดิมและการต่อยอดไปสู่ฐานการผลิตและบริการ ให้โดยใช้เทคโนโลยีที่เข้มข้นและนวัตกรรม

8. การส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจกระแสใหม่

9. การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการและการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ให้เติบโตและสนับสนุนภาพการผลิต

10. การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิต

11. การพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม

12. การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม

13. การฟื้นฟูพื้นฐานด้านความมั่นคงที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ

14. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติดมิชอบและการสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย

5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกของประเทศเพื่อขยายจัดความสามารถและพัฒนาคุณภาพการให้บริการเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจหลักและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกกลุ่มในสังคม

16. การพัฒนาภาพ เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ

17. การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศให้เข้มแข็งและส่งผลต่อการพัฒนาอย่างเต็มที่

18. การส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศ (Outward Investment)

19. การปรับปรุงภาคการเงินของไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและให้สามารถแข่งขันได้

20. การปฏิรูปด้านการคลังและงบประมาณ

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

ยุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 12 ถูกกำหนดจากยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกำหนดเป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องและการตอบสนองต่อเป้าหมายที่ต้องการบรรลุในระยะ 5 ปี ที่จะเป็นการวางพื้นฐานที่สามารถสานต่อการพัฒนาประเทศในประเด็นสำคัญของประเทศในระยะต่อไปที่สนับสนุน

เป้าหมายการพัฒนาให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยใช้หลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำทาง โดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาครอบคลุมรายละเอียดที่ตอบสนองต่อจุดเน้นประเด็นหลักของการพัฒนาในระยะ 5 ปี และมุ่งต่อยอดผลสัมฤทธิ์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อ ๆ ไป โดยจะต้องต่อยอดให้เกิดความต่อเนื่องของการขับเคลื่อนการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน และการแก้ปัญหาสำคัญที่เป็นรากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ และประเด็นปฏิรูปประเทศให้ลุล่วง รวมทั้งประเด็นร่วมที่มีความเชื่อมโยงกับหลากหลายประเด็นการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อเนื่องกันไปตลอด 20 ปี

ยุทธศาสตร์ที่กำหนดในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 มีจำนวน 10 ยุทธศาสตร์ โดยประกอบไปด้วยยุทธศาสตร์ชาติทั้ง 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ (2) ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม (3) ยุทธศาสตร์การสร้างการแข่งขันทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน (4) ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (5) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน และ (6) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย และประกอบกับอีก 4 ยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์และกลไกการสนับสนุนให้การดำเนินยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านสัมฤทธิ์ผล (7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ (8) ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (9) ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ และ (10) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา โดยสรุปสาระสำคัญของแนวทางการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ได้ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์

1.1 ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสำนึก และพฤติกรรมที่พึงประสงค์

1.2 พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

1.3 ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.4 ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและให้ทุกภาคส่วนคำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพ

1.5 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและลดค่าใช้จ่ายในระบบสุขภาพภาครัฐ และปรับระบบการเงินการคลังด้านสุขภาพ

1.6 พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย

1.7 ผลักดันให้สถาบันทางสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็ง

2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

2.1 การเพิ่มโอกาสให้กับกลุ่มเป้าหมายประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุดให้สามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพของรัฐ และมีอาชีพ

2.2 การกระจายการให้บริการภาครัฐทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการที่มีคุณภาพให้ครอบคลุมและทั่วถึง

2.3 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน

3. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

3.1 การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวม เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจขยายตัวได้สูงขึ้น โดยไม่สร้างแรงกดดันให้เกิดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ภาวะเงินเฟ้อ และแรงกดดันต่อภาระการคลังที่มากเกินไป มีการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการกระจายผลประโยชน์การพัฒนา

3.2 การเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการ มุ่งเน้นการสร้างความเชื่อมโยงของห่วงโซ่มูลค่าระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม บริการ และการค้าการลงทุน เพื่อยกระดับศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ สร้างรายได้และการกระจายรายได้สู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของทั้งเศรษฐกิจในภาพรวมและเศรษฐกิจฐานรากตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.1 การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

4.2 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นคง สมดุล และยั่งยืนทั้งในมิติเชิงปริมาณและคุณภาพ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

4.3 แก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

4.4 ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4.5 สนับสนุนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4.6 บริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ เพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด

4.7 พัฒนาระบบการบริหารจัดการและกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.8 การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

5.1 การรักษาความมั่นคงภายใน เพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ

5.2 การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพการป้องกันประเทศ เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยคุกคาม ทั้งการทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ

5.3 การส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศด้านความมั่นคง เพื่อบูรณาการความร่วมมือกับมิตรประเทศเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการป้องกันภัยคุกคามข้ามชาติ

5.4 การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติทางทะเลเพื่อคงไว้ซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติเหนืออาณาเขตทางทะเล

5.5 การบริหารจัดการความมั่นคงเพื่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างแผนงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงการพัฒนภายใต้งานมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

6. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบ และธรรมาภิบาลใน สังคมไทย

6.1 ปรับปรุงโครงสร้างหน่วยงาน บทบาท ภารกิจ และคุณภาพบุคลากรภาครัฐ ให้มีความโปร่งใส ทันสมัย คล่องตัว มีขนาดที่เหมาะสม เกิดความคุ้มค่า

6.2 ปรับปรุงกระบวนการงบประมาณ และสร้างกลไกในการติดตามตรวจสอบการเงินการคลังภาครัฐ

6.3 เพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับการให้บริการสาธารณะให้ได้มาตรฐานสากล

6.4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6.5 ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ

6.6 ปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันสมัย เป็นธรรม และสอดคล้องกับข้อบังคับ สากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ

7. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์

7.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่ง ได้แก่ (1) พัฒนาระบบขนส่งทางราง (2) พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมือง (3) พัฒนาโครงข่ายทางถนน (4) พัฒนาระบบขนส่งทางอากาศ และ (5) ระบบขนส่งทางน้ำ

7.2 การสนับสนุนการพัฒนาระบบขนส่ง ได้แก่ สนับสนุนพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เกิดจากการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และพัฒนาการบริหารจัดการในสาขาขนส่ง

7.3 การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ โดย (1) พัฒนาและยกมาตรฐานระบบการบริหารจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทานให้ได้มาตรฐานสากล และสนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มตลอดห่วงโซ่อุปทาน (2) พัฒนาและยกระดับมาตรฐานการอำนวยความสะดวกทางการค้าให้สอดคล้องกับมาตรฐานโลก (3) พัฒนาคุณภาพบุคลากรและวางแผนจัดการกำลังคนด้านโลจิสติกส์ให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจ

7.4 การพัฒนาด้านพลังงาน ได้แก่ (1) ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน (2) จัดหาพลังงานให้เพียงพอและสร้างความมั่นคงในการผลิตพลังงาน (3) เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการ การผลิต และการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานสะอาด (4) ปรับปรุงและพัฒนาการกำกับดูแลการประกอบกิจการพลังงานให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบอย่างถูกต้องเหมาะสม

7.5 การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล พัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานโทรคมนาคมของประเทศให้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสร้างความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์

7.6 การพัฒนาระบบน้ำประปา ให้ครอบคลุมและทั่วถึง รวมทั้งบริหารจัดการการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและการสร้างนวัตกรรม

8. ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม

8.1 เร่งส่งเสริมการลงทุนวิจัยและพัฒนาและผลักดันสู่การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และเชิงสังคม

8.2 พัฒนาผู้ประกอบการให้เป็นผู้ประกอบการทางเทคโนโลยี

8.3 พัฒนาสภาวะแวดล้อมของการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม

9. ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ

9.1 การพัฒนาภาคเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กระจายตัวอย่างทั่วถึงทุกภาค

9.2 การพัฒนาเมือง

9.3 การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจ

10. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

10.1 ขยายความร่วมมือทางการค้า และการลงทุนกับมิตรประเทศ และแสวงหาตลาดใหม่สำหรับสินค้าและบริการของไทย

10.2 พัฒนาคือความเชื่อมโยงด้านการคมนาคมขนส่ง โลจิสติกส์ และโทรคมนาคมในกรอบความร่วมมือ อนุภูมิภาคภายใต้แผนงาน GMS, ACMECS, IMT-GT, BIMSTEC และ JDS และภูมิภาคอาเซียน เพื่ออำนวยความสะดวกและลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์

10.3 พัฒนาและส่งเสริมให้ไทยเป็นฐานของการประกอบธุรกิจ การบริการ และการลงทุนที่โดดเด่น ในภูมิภาค

10.4 การส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศ (Outward investment) ของผู้ประกอบการไทย

10.5 เปิดประตูการค้าและพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค และภูมิภาคที่มีความเสมอภาคกัน

10.6 การสร้างความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาประเทศในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติ

10.7 การเข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือระหว่างประเทศระหว่างภูมิภาคโดยมีบทบาทที่สร้างสรรค์เพื่อ เป็นทางเลือกในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศในเวทีโลก เพื่อรักษาสมดุลในปฏิสัมพันธ์ ระหว่างไทยและมหาอำนาจต่าง ๆ ทั้งในระดับโลกและภูมิภาค

10.8 ส่งเสริมความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติในการสร้างความมั่นคง

10.9 บูรณาการภารกิจด้านความร่วมมือระหว่างประเทศและด้านการต่างประเทศ

10.10 ส่งเสริมให้เกิดการปรับตัวภายในประเทศที่สำคัญ

ตอนที่ 5 ยุทธศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี พ.ศ. 2560 – 2564

ประเทศไทยได้กำหนดให้มี “ยุทธศาสตร์ชาติ” ที่มีกำหนดระยะเวลา 20 ปี เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศในระยะยาว พร้อมกับการปฏิรูปและการพัฒนาระบบและกลไกการบริหารราชการแผ่นดินในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

แนวคิด Thailand 4.0 เป็นแนวคิดในการพัฒนาประเทศที่เป็นแนวทางใหม่ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาแบบเดิมที่อาศัยทุนและการลงทุนจากต่างชาติ โดยเป็นความมุ่งมั่นในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ Value-Based Economy หรือ เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติสำคัญ คือ 1) เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” 2) เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วย “ภาคอุตสาหกรรม” ไปสู่การขับเคลื่อนด้วย “เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม” 3) เปลี่ยนจากการเน้นผลิต “สินค้า” ไปสู่การเน้น “ภาคบริการ”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 มีกรอบระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2560 – 2564 เป็นการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในลักษณะของการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวไปสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงานและโครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง 5 ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมด้านกำลังคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

ยุทธศาสตร์การวิจัยแห่งชาติ 20 ปี และแผนการปฏิรูประบบวิจัยแบบบูรณาการของประเทศ มีเป้าหมายเพื่อปฏิรูประบบวิจัยของประเทศที่มีปัญหาสะสมมานานให้เกิดความชัดเจนในการเป็นกลไกขับเคลื่อนประเทศให้หลุดพ้นจากกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศรายได้สูง และยกฐานะประเทศไทยให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วภายใน 20 ปี ข้างหน้าด้วยวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนาแล้วที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยฐานความรู้จากผลงานวิจัย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในปี 2579

ภายใต้ยุทธศาสตร์การวิจัยแห่งชาติ 20 ปี มีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาใน 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564 วางรากฐานระบบวิจัยที่ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน โดยมีเป้าหมายให้มีค่าใช้จ่ายวิจัยเป็นร้อยละ 1 ของ GDP

ระยะที่ 2 พ.ศ. 2565 – 2569 ปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบวิจัยของประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยมีเป้าหมายให้มีค่าใช้จ่ายวิจัยเป็นร้อยละ 1.5 ของ GDP

ระยะที่ 3 พ.ศ. 2570 – 2574 ประเทศไทยมีความเป็นเลิศในอาเซียน และขยายขีดความสามารถด้านการวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมขั้นสูง โดยมีเป้าหมายให้มีค่าใช้จ่ายวิจัยเป็นร้อยละ 2 ของ GDP

ระยะที่ 4 พ.ศ. 2575 – 2579 ประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนาแล้วที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้จากการวิจัยและนวัตกรรม โดยมีเป้าหมายให้มีค่าใช้จ่ายวิจัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 2 ของ GDP

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2561) ได้จัดทำยุทธศาสตร์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย พ.ศ. 2560 – 2564 เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการบริหารจัดการทุนวิจัย และการบริหารองค์กรให้ตอบสนองต่อทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี Thailand 4.0 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์กับการวิจัยแห่งชาติ 20 ปี และแผนการปฏิรูประบบวิจัยแบบบูรณาการของประเทศและยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี เพื่อสร้างความมั่นคง (Stability) มั่งคั่ง (Prosperity) และยั่งยืน (Sustainability) ให้เกิดขึ้นในการพัฒนาประเทศ มีรายละเอียดดังนี้

วิสัยทัศน์

สานพลังการวิจัยและนวัตกรรม เพื่อเปลี่ยนประเทศไทยสู่ประเทศพัฒนาแล้วอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภายใน 20 ปี

พันธกิจ

1. สนับสนุนทุนวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ นโยบาย นวัตกรรม ทรัพย์สินทางปัญญา และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น
2. สนับสนุนการสร้างพัฒนานักวิจัยและองค์กรวิจัย เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมของประเทศ
3. สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการปฏิรูประบบวิจัยของประเทศ
4. สนับสนุนการนำเสนองานวิจัยไปใช้ประโยชน์
5. สนับสนุนการพัฒนารูปแบบ ระบบและวิธีการ ในการติดตามและประเมินผลงานวิจัย

ยุทธศาสตร์ 5 ปี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ. 2560 – 2564) มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1

สนับสนุนการบริหารจัดการงานวิจัยและพัฒนาในประเด็นสำคัญมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมที่ก้าวหน้าหรือก้าวนำการเปลี่ยนแปลงของโลกสร้างนโยบายและต้นแบบการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ และประเทศ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าประสงค์

1. ผลิตผลงานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
2. ผลิตผลงานวิจัยและนวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ สังคม และการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
3. ผลิตผลงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของประเทศ เพื่อก้าวหน้าหรือก้าวนำพรมแดนความรู้และการเปลี่ยนแปลงของโลก
4. สร้างนวัตกรรมและระบบบริหารจัดการงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีมาตรฐานในระดับสากล

ยุทธศาสตร์ที่ 2

สร้างนักวิจัยใหม่และพัฒนาศักยภาพนักวิจัย บุคลากรวิจัย เครือข่ายนักวิจัยและองค์กรวิจัยในทุกระดับให้เข้มแข็ง เพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศ

เป้าประสงค์

1. เพิ่มจำนวนนักวิจัย บุคลากรวิจัย องค์กรวิจัย และเครือข่ายวิจัย ที่สร้างผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
2. เพิ่มจำนวนนักวิจัย บุคลากรวิจัย องค์กรวิจัย และเครือข่ายวิจัย ที่สร้างผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของคนในชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ สังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
3. เพิ่มจำนวนนักวิจัย บุคลากรวิจัย องค์กรวิจัย และเครือข่ายวิจัยด้านองค์ความรู้พื้นฐานที่สามารถผลิตผลงานวิจัยให้ก้าวหน้าพรมแดนความรู้และการเปลี่ยนแปลงของโลก

ยุทธศาสตร์ที่ 3

สนับสนุนการพัฒนาระบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศ ร่วมในการปฏิรูประบบวิจัย บูรณาการกับหน่วยงานบริหารงานวิจัยและหน่วยงานในระบบวิจัยทุกภาคส่วนของประเทศ พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานบริหารงานวิจัยนานาชาติ

เป้าประสงค์

1. พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนทุนวิจัย หน่วยงานบริหารงานวิจัย และนวัตกรรม และหน่วยงานในระบบวิจัยทุกภาคส่วนของประเทศ มีบทบาทและส่วนร่วมในการปฏิรูประบบวิจัย เพื่อสานพลังในการขับเคลื่อนงานวิจัยและนวัตกรรม
2. พัฒนาความร่วมมือกับองค์กรบริหารงานวิจัยและนวัตกรรม องค์กรสนับสนุนทุนวิจัยในต่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 4

บริหารจัดการผลงานวิจัยให้มีการนำไปใช้ประโยชน์และสื่อสารสังคม จนเกิดผลกระทบในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบของงานวิจัย

เป้าประสงค์

1. ผลงานวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์และสร้างผลกระทบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านสังคม ชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ พร้อมทั้งตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ มีผลงานวิจัยที่ขึ้นำสังคม และสร้างทางเลือกในการพัฒนาประเทศ
2. สกว. เป็นที่ยอมรับในวงกว้างว่าเป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณภาพ
3. สกว. มีระบบประเมินผลงานวิจัยที่มีคุณภาพครอบคลุมผลลัพธ์และผลกระทบ (Outcome และ Impact)

ยุทธศาสตร์ที่ 5

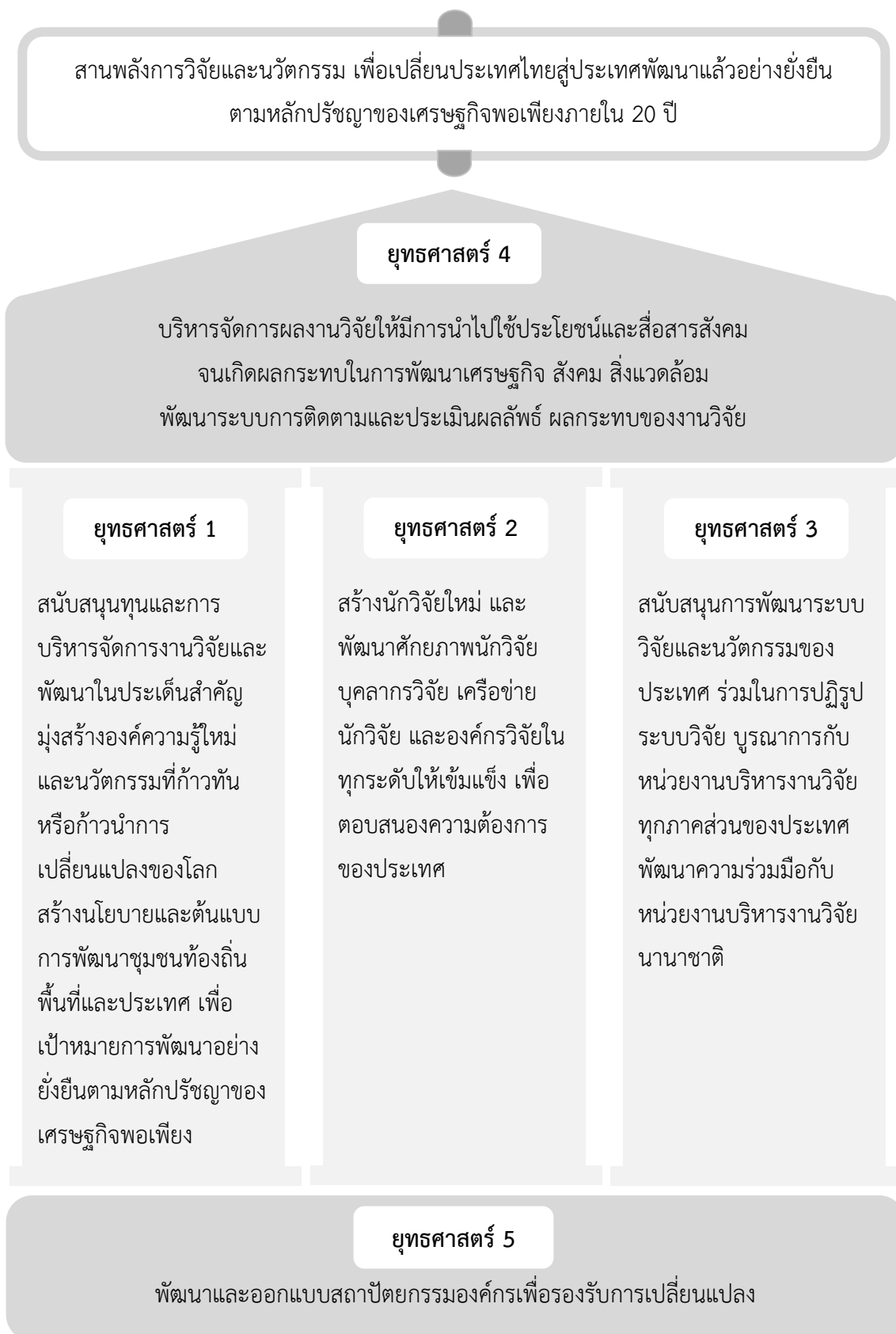
พัฒนาและออกแบบสถาปัตยกรรมองค์กรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง

เป้าประสงค์

1. เป็นองค์กร SMART และ Innovative
2. เป็นองค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace)

3. เป็นองค์กรธรรมาภิบาล (Good Governance)

ภายใต้แต่ละยุทธศาสตร์ได้มีกำหนดเป้าประสงค์ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเชิงเหตุและผล และจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ดังนี้

ภาพที่ 2.3 แสดงแผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ของยุทธศาสตร์ สกว. พ.ศ. 2560 – 2564

ที่มา : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (2561)

แผนงานวิจัยสำคัญของ สกว (TRF Flagship Research Program, TRP)

เพื่อสร้างขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโตอย่างยั่งยืน สกว. กำหนดแผนงานการวิจัยเชิงบูรณาการที่มุ่งสร้างผลกระทบระดับประเทศ ดังนี้

TRP1 : จังหวัด

- การจัดทำแผนบูรณาการจังหวัด ออกแบบและพัฒนาเมืองเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจจังหวัด (Provincial Planning Integration, Urban Design and Development for Provincial Economic Development)

TRP2 : เกษตรกร

- นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่ยั่งยืน (Innovative Development for Thai Farmers towards Sustainable Modern Agriculture)

TRP3 : การท่องเที่ยว

- การร่วมสร้างคุณค่าการท่องเที่ยวไทย (Co-Creating Value for Thailand Tourism)

TRP4 : เศรษฐกิจฐานราก

- การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน (Sustainable Development of Grassroots Economy)

TRP5 : เยาวชน

- การพัฒนาเยาวชนสู่พลเมืองคุณภาพสูง (Youth Development towards High – Quality)

กรอบประเด็นการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Research Issue, SRI)

เพื่อสร้าง Platform ความรู้ นโยบาย และนวัตกรรม ที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สกว. กำหนดกรอบประเด็นการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศ ดังนี้

⊞ ประเด็นวิจัยที่สนับสนุนในกรอบ SRI ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2558

- SRI2 : ความปลอดภัยของอาหาร (Food Safety)
- SRI4 : การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการแก้ปัญหาความยากจน (Inequality Reduction and Poverty Reduction)
- SRI5 : การปฏิรูปการศึกษา (Education Reform)
- SRI6 : ธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน (Good Governance and Corruption Reduction)
- SRI7 : ผลประโยชน์แห่งชาติและความมั่นคงทางทะเล (National Interests on Marine Resources and Maritime Security)
- SRI9 : การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร (Demographic Transition)
- SRI11 : พลังงานทางเลือกและความเป็นธรรมด้านพลังงาน (Alternative Energy and Energy Justice)
- SRI12 : การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Overcoming the Middle Income Trap)

⊞ ประเด็นวิจัยที่สนับสนุนในกรอบ SRI ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2561

- SRI13 : จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Southern Border Provinces)
- SRI14 : การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Achievement of Sustainable Development Goals)
- SRI15 : ปัญญาประดิษฐ์และวิทยาศาสตร์สมอง (Artificial Intelligence and Brain Science)

⊞ ประเด็นวิจัยที่ยุติการให้ทุนในรอบ SRI ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2561

- SRI1** : ประชาคมอาเซียนและภูมิภาคเอเชียตะวันออก (ASEAN Community and the East Asian Region)
- SRI3** : การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ น้ำ ที่ดิน และการจัดการสิ่งแวดล้อม (Climate Change, Water, Land and Environmental Management)
- SRI8** : คุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรม และระเบียบวินัยของคนไทย (Ethics, Culture, and Discipline of Thais)
- SRI1** : องค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ สุขภาพ มนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ (New Knowledge and Innovation on Sciences, Health Science, Humanities and Social Sciences)

กรอบประเด็นการวิจัยมุ่งเป้าเพื่อตอบสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ (Targeted Research Issue, TRI)

เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ (คอบช.) มอบหมายให้ สกว. บริหารจัดการทุนวิจัย ดังนี้

- TRI1** : โลจิสติกส์และโซ่อุปทาน (Logistics and Supply chain)
- TRI2** : การบริหารจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management)
- TRI3** : ยางพารา (Para Rubber)
- TRI4** : อ้อยและน้ำตาล (Cane and Sugar)
- TRI5** : การศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ (Education and Creative Learning)
- TRI6** : วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME : Small and Medium Enterprise)
- TRI7** : มนุษย์ศาสตร์ (Humanities)
- TRI8** : ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community)

กรอบประเด็นท้าทายไทย (Grand Challenge Thailand, GCT)

สกว. ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ดังนี้

- GCT1 : นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Innovation for Area-Based Development)
- GCT2 : ประเทศไทยไร้คอร์รัปชัน (Corruption Free Thailand)
- GCT3 : เครื่องบินทะเล (Seaplane)
- GCT4 : สมรรถภาพภาษาอังกฤษของคนไทย (English Proficiency of Thais)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในโครงการ “รูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อยกระดับการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ภายใต้บริบทใหม่” มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชุดโครงการวิจัยทั้งเชิงพื้นที่และประเด็น จาก 10 หน่วยประสาน จำนวน 40 คน ประกอบไปด้วย

- 1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม
- 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสุพรรณภูมิ
- 4) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาวិถุต มหาวิทยาลัยมหิดล
- 5) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี
- 6) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเขตวัฒนธรรมพิเศษ ตำบลไผ่ไร่ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาญจนบุรี

- 7) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรี
- 8) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดชัยนาท
- 9) ชุดโครงการจัดการน้ำคลองดำเนินสะดวก
- 10) ชุดกลไกสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นเขตเมือง กรุงเทพฯ ของมหาวิทยาลัยเกริก

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การประชุมคณะทำงาน (ทีมวิจัย) และที่ปรึกษา เพื่อร่วมกันวางแผนและออกแบบกิจกรรมในโครงการ

2.2 การทบทวน และสร้างยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตก เพื่อพัฒนารูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และเชื่อมโยงกับ

ยุทธศาสตร์การทำงานของ สกว. ยุทธศาสตร์การทำงานของจังหวัด และทิศทางยุทธศาสตร์ของประเทศ

2.3 การทบทวนทุนเดิมการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่

2.3.1 คนวิจัย พื้นที่วิจัย ความรู้เชิงประเด็น

2.3.2 ความรู้เชิงวิธีวิทยา / กระบวนการสนับสนุนงานวิจัย ประกอบไปด้วย

1) ทบทวนรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัย กลไก / ลักษณะการให้ทุนวิจัย โครงการแต่ละแบบของ สกว. ทั้งภายในฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและฝ่ายอื่นๆ ใน สกว. รวมไปถึงรูปแบบการบริหารจัดการโครงการวิจัย ใน สกว.

2) ทบทวนข้อจำกัดของการทำงาน (ทั้งในแง่การสนับสนุน การใช้จ่าย การบริหารจัดการ ที่เป็นบริบทปัจจุบัน)

3) ทบทวนข้อมูลเกณฑ์การสนับสนุนงานวิจัย (งบประมาณทุกหมวด / ทุกค่าใช้จ่าย)

2.3.3. หน่วยงาน องค์กร ภาคี เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.4 การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ทั้งการบริหารจัดการงานวิจัย แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการทำงาน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) โดยการเติมความรู้ให้กับผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น / พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

2.4.1 ทบทวน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทิศทางการพัฒนาประเทศ และนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือมีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อการทำงานขับเคลื่อนงาน ในเวที RC (Research Counselors)

2.4.2 การเติมความรู้ และพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งออกแบบหลักสูตรตามเส้นทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ” ดังนี้

1) หลักสูตร “ต้นน้ำ” เติมความรู้ความเข้าใจในเรื่อง “การวิจัย” ความหมายที่หลากหลาย และ “What is CBR” เพื่อเชื่อมโยงสู่การทำความเข้าใจ “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” รวมถึงการเติมความรู้เรื่องการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) การตั้งโจทย์วิจัย และการเขียนข้อเสนอโครงงานวิจัย โดยฝึกอบรมผ่านการปฏิบัติจริงในเวทีต่างๆ อาทิ เวที

การพิจารณา Concept paper เวทีการพิจารณา Research proposal เวทีการเติมความรู้ในเวที RC (Research Counselors)

2) หลักสูตร “กลางน้ำ” เป็นการเติมความรู้เรื่อง How to + - PLUS เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBR เรื่องวิธีการจัดระบบข้อมูล และเรื่องวิเคราะห์ - การสังเคราะห์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ โดยเน้นการจัดกลุ่มข้อมูล (grouping) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง (Change Analysis) และการวัดการเปลี่ยนแปลง กระบวนการมีส่วนร่วมและวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม (Participation analysis) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ โดยฝึกทดลองปฏิบัติการจาก กรณีศึกษาและแลกเปลี่ยนบทเรียนการทำงานจริง ซึ่งจัดเติมความรู้ผ่านเวที RC (Research Counselors)

3) หลักสูตร “ปลายน้ำ” การเติมความรู้ การคืนข้อมูล การสรุป / ถอดบทเรียน และการเขียนงานวิจัยให้มีคุณภาพ โดยเน้นเติมความรู้ในเชิงแนวคิดและหลักการ

2.4.3 ผู้ปฏิบัติงานนำความรู้จากการเข้าร่วมอบรมไปปรับประยุกต์ใช้ในงานของตนเองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action learning)

4.5 การสรุปบทเรียน ถอดองค์ความรู้กระบวนการการดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกระบวนการ/วิธีการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากการเข้าร่วมกิจกรรม

4.6 การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางฯ ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

4.7 จัดทำต้นฉบับหนังสือชุดความรู้ในการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย รศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. จำนวน 2 ชุด ได้แก่

4.7.1 หลักการและแนวคิดในการพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) แนวคิดและประสบการณ์ของ CBR ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก

4.7.2 ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตอนที่ 1 (What is research) และ ตอนที่ 2 (What is CBR)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

3.1 การประชุมกลุ่มคณะทำงาน (ทีมวิจัย) ในการวางแผนการดำเนินงาน การออกแบบกิจกรรม และการสรุปผลการดำเนินงานในโครงการ

3.2 การจัดประชุม ได้แก่ การสร้างยุทธศาสตร์การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก

3.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ ในการเติมความรู้และพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.4 กระบวนการสนทนากลุ่ม แบ่งกลุ่มย่อยผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/พี่เลี้ยงนักวิจัย ในการวิเคราะห์ วางแผน ฝึกปฏิบัติจริงในถอดบทเรียนและคืนข้อมูลชุมชน รวมทั้งการสรุปบทเรียนจากการฝึกปฏิบัติ

3.5 อุปกรณ์การบันทึก ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก กระดาษฟลิปชาร์ต อุปกรณ์การเขียน

4. การรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงาน ทั้งจากเอกสาร กระบวนการดำเนินงาน และนำข้อมูลมาจัดจำแนกประเภทเพื่อทำการวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยโครงการ “รูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อยกระดับการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ภายใต้บริบทใหม่” ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ทิศทางยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน

ตอนที่ 2 รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการ ฯ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ

ตอนที่ 4 องค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

ตอนที่ 1 ทิศทางยุทธศาสตร์ บทบาทและแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบริบทปัจจุบัน

1. กระบวนการและขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก

1.1 การประชุมเครือข่ายผู้ประสานงานและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ประจำปี 2560 วันที่ 11 - 12 กันยายน 2560 ณ โรงแรม เค ยู โฮม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความเห็นในทิศทาง นโยบาย การทำงานของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง/ผู้ช่วยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดมความคิดเห็น เพื่อทบทวนประเด็น สถานการณ์ชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ ร่วมกันกำหนด ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก โดยจำแนกเป็น ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ และยุทธศาสตร์เชิงประเด็น ตลอดจนพัฒนาระบบ/กลไกสู่การยกระดับและ

ขยายผล (Area – Issue – Setting) จากนั้นได้นำมาจัดอันดับความสำคัญบนฐานการทำงานของศูนย์ประสานงานและกลไกที่เลี้ยงในแต่ละพื้นที่ เสริมความรู้ทิศทางการพัฒนาประเทศไทยและแนวโน้มในอนาคตที่ส่งผลกระทบหรือมีประเด็นเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก โดย ดร.บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ ผู้อำนวยการสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำงาน Mega project และการขับเคลื่อนงานวิจัยในอนาคต โดย ผศ.ดร.บัณฑูร แก้วส่อง รองผู้อำนวยการ ด้านชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ สกว.

1.2 วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก วันที่ 20 – 22 พฤศจิกายน 2560 ณ โรงแรมเจ้าพระยาถาวรเวิลด์ จังหวัด ชัยนาท โดยทำความเข้าใจนโยบายและการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระยะต่อไป ทบทวนบทเรียนที่ได้จากเดิมความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับความกรุณาจาก รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. แลกเปลี่ยนแนวทาง/การสร้างกลไกการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับภาคีเครือข่าย ทบทวนยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก กับร่างยุทธศาสตร์ สกว. ปี 2560–2564 การพัฒนาศักยภาพผู้ช่วยผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยงงานวิจัย และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.3 ประชุม “ยุทธศาสตร์ของภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตก” ภายใต้โครงการรูปแบบการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อยกระดับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ภายใต้บริบทใหม่ ระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ถึง 2 มีนาคม 2561 ณ เพ พอ เพียง รีสอร์ท ตำบลเพ อำเภอมะเมือง จังหวัดระยอง โดยมีการทบทวนยุทธศาสตร์ศูนย์ประสานงาน/กลไกที่เลี้ยงสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทบทวนยุทธศาสตร์ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก เสริมความรู้กระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์ โดย ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์ ปฏิบัติการ (Workshop) จัดทำยุทธศาสตร์จนได้ข้อสรุปและร่างยุทธศาสตร์เพื่อมาประมวลก่อนส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำ

1.4 จัดการประชุมนำเสนอร่างยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางฯ โดยนำเสนอกับผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันที่ ณ ห้องประชุม เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งเปิดให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของร่างยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางฯ ระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.5 นำข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไข

1.6 จัดทำ (ร่าง) ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางฯ ที่ปรับปรุงแล้ว ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้อีกครั้ง

1.7 ปรับปรุงแก้ไข (ร่าง) ยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางฯ ตามข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 และจัดทำยุทธศาสตร์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางฯ นำเสนอต่อฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. ร่างแผนยุทธศาสตร์ 5 ปี (พ.ศ.2560 - 2564) ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วิสัยทัศน์

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างการเรียนรู้สู่ SMART Community ในยุคศตวรรษที่ 21

SMART ในที่นี้ หมายถึง

S Solution = แก้ไขปัญหาและสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนค้นหาทางออกด้วยตนเอง

M Management = มีทักษะการจัดการและบริหารโครงการ

A Action/Move = เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

R Research = ใช้กระบวนการวิจัยในการค้นหาคำตอบในการแก้ไขปัญหาและสร้างภูมิคุ้มกัน

T Technology = นำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

พันธกิจ

1. สนับสนุนให้ชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคมใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. Built community practice: สนับสนุนให้ผู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ได้ลงมือทำ/ปฏิบัติจริง ผ่านการให้ทุนสนับสนุนการทำกิจกรรมในพื้นที่

3. การฝึกอบรม: ออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน เยาวชน หน่วยงานรัฐ และเอกชน เรื่อง 1) Training of the trainers (TOT) 2) Project Management/Project-based learning 3) Facilitator

4. สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ให้กับชุมชน เยาวชน หน่วยงานของรัฐและเอกชน

ตำแหน่งของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สร้างการเรียนรู้ในบริบทภาคกลาง ตะวันออก และ ตะวันตก

1. สร้างภูมิคุ้มกันให้กับท้องถิ่น รู้เท่าทัน สร้างนวัตกรรมทางสังคม สร้างโอกาส องค์ความรู้ เครือข่าย (รศ.ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์) ให้คนข้างล่างเข้มแข็งขึ้น (empowerment) เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการใช้ข้อมูลไปต่อรองได้ดีกว่าเดิม (อาจารย์จักรกฤษ โพธิ์แพงพุ่ม) เชื่อมวิชาการกับชาวบ้าน เสริมเรื่องสังเคราะห์ให้สร้างทฤษฎีแล้วสื่อสารได้ (คุณทรงพล เจตนาวณิชย์) ยกระดับไปสู่การเป็นพื้นที่เรียนรู้ให้กับพื้นที่อื่น

2. ทำงานข้อมูลความรู้ คืบความรู้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ผลักดันนโยบายร่วมกับพันธมิตร เครือข่ายประชาสังคม ที่ถนัดในงานนโยบายสาธารณะ (คุณเดช พุ่มคชา) ทำงานสภาองค์กรชุมชน เครือข่าย กลุ่มคน ไปเสริมแรงให้กระบวนการเข้มแข็งขึ้นในลักษณะ “ยุทธศาสตร์ดอกไม้บาน” (ผศ.พีรชัย กุลชัย) มีวิวิธยาในการทำงานเพื่อตอบโจทย์ใหม่ วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม หุ่นส่วนที่จะผลักดันนโยบาย (คุณสมบุญ อภาสกิจ)

3. ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเตรียมตัวไปข้างหน้า (Scenario) ชุมชนต้องมึนมองต่อโลกอนาคต (คุณชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ)

4. สร้างสำนึกใหม่ สร้างฐานการเรียนรู้จัดการตนเอง จัดการท้องถิ่น (ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา) สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง คนในท้องถิ่นมีความสามารถจัดการในทางเลือกของตัวเองได้ (คุณสมบุญ อภาสกิจ)

5. ชุมชนท้องถิ่นนำงานพัฒนามาเป็นตัวตั้ง แล้วใช้งานวิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา งาน CBR (ศ.นพ.ประเวศ วะสี)

ยุทธศาสตร์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นให้รับมือกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคม และสามารถจัดการตนเองได้ตามศาสตร์พระราชา

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสนับสนุนงานวิจัยเชิงประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาระบบกลไกการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนงานให้มีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัยนำไปใช้ประโยชน์และสื่อสารสังคม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

เป้าประสงค์

ภายใต้ยุทธศาสตร์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก พ.ศ.2560-2564 ได้กำหนดเป้าประสงค์ให้สอดคล้องกัน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 มีเป้าประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1.1 พัฒนาศักยภาพเพิ่มของคน (นักวิจัย) ในชุมชน ให้เกิดการติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ประเทศ โลก ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

1.2 พัฒนาให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของทุนชุมชน สามารถดึงทุนชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างเห็นคุณค่า และสอดคล้องกับวิถีชีวิตตามบริบทของพื้นที่

1.3 ส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถกำหนดเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีเป้าประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

2.1 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน (ระบบเกษตรปลอดภัย) ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

2.2 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

2.3 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 มีเป้าประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

3.1 พัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.2 พัฒนาบุคลากรในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลไกพี่เลี้ยงสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 มีเป้าประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

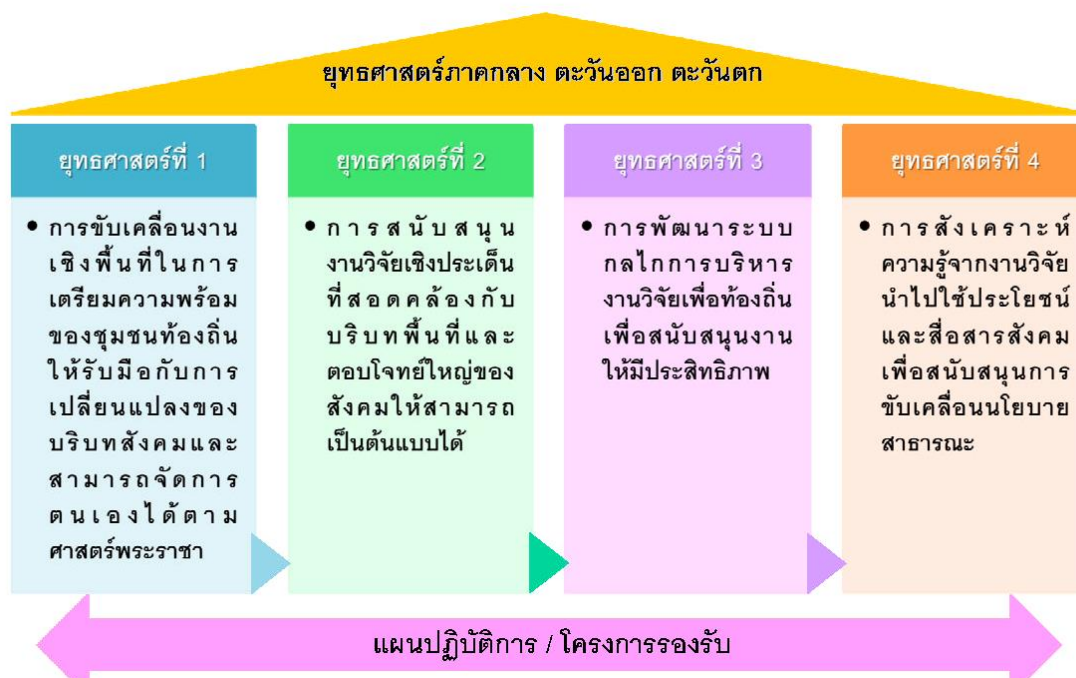
4.1 สร้างกระแสหรือบรรณานุกรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายสาธารณะร่วมกับหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ และใช้ประโยชน์ในกลไกการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

4.2 ฝ่าติดตามกระแสหลัก ประเด็นปัญหา ที่อยู่ความสนใจของสังคมและสอดคล้องกับบรรณานุกรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารสังคม

แผนที่ยุทธศาสตร์

ภายใต้แต่ละยุทธศาสตร์ได้มีการกำหนดเป้าประสงค์ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และจัดทำเป็นแผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ดังนี้

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างการเรียนรู้สู่ SMART Community ในยุคศตวรรษที่ 21

ภาพที่ 4.1 แผนที่ยุทธศาสตร์ (Strategy Map) ของยุทธศาสตร์วิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมให้สามารถจัดการตนเอง

- เป้าประสงค์ที่ 1.1 พัฒนาศักยภาพเพิ่มของคน (นักวิจัย) ในชุมชน ให้เกิดการติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ประเทศ โลก ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
- เป้าประสงค์ที่ 1.2 พัฒนาให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของทุนชุมชน สามารถดึงทุนชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างเห็นคุณค่า และสอดคล้องกับวิถีชีวิตตามบริบทของพื้นที่
- เป้าประสงค์ที่ 1.3 ส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถกำหนดเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน

กลยุทธ์ 1.1 เสริมศักยภาพชุมชน เสริมศักยภาพพี่เลี้ยงเชิงพื้นที่ให้มีทัศนคติ ทักษะ และความรู้ที่จำเป็นในยุคศตวรรษที่ 21 เติมข่าวสาร ข้อมูล สถานการณ์ ทักษะ เพื่อให้เห็นสถานการณ์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ สังคม และโลก แผนการพัฒนาที่มีผลกระทบกับชุมชน

- จัดทำฐานข้อมูล แผนที่ประเมินสถานการณ์, นโยบาย, โครงการวิจัยเชิงพื้นที่ เมืองชนบท กิ่งเมืองกิ่งชนบท และพื้นที่พิเศษ (โลว์) ร่วมกับภาคีในระดับต่าง ๆ
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนเชิงพื้นที่ บริบทลักษณะเดียวกัน สถานการณ์จากการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง
- เพิ่มศักยภาพพี่เลี้ยงในพื้นที่ เพื่อให้คิดสถานการณ์ระดับภูมิภาค ประเทศ โลก ผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค (Strange Weak Opportunity Treat Analysis – SWOT)
- ถอดบทเรียนการหนุนเสริมเชิงพื้นที่ในแต่ละรูปแบบ Node จังหวัด Node ภูมิภาค Node เขตวัฒนธรรมพิเศษ

กลยุทธ์ 1.2 วิเคราะห์และประเมินศักยภาพของชุมชน

- จัดทำฐานข้อมูลนักวิจัย ศักยภาพทุนชุมชนพื้นที่เมือง ชนบท กิ่งเมืองกิ่งชนบท และ พื้นที่พิเศษ โลว์) ผ่านโปรแกรมสำเร็จรูป (Application) ที่แต่ละ Node สามารถ เข้าใช้งานได้
- จัดกิจกรรมเสริมศักยภาพชุมชน
- สร้างรูปธรรมหน่วยงานความรู้ การบริหารจัดการ และนำไปใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่

- กลยุทธ์ 1.3 บูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานวิจัยข้ามฝ่ายใน สกว. เพื่อขับเคลื่อนภาคีในการดำเนินงานเชิงพื้นที่
- ทำฐานข้อมูลกลุ่มจังหวัด (Cluster) ภาคีเครือข่ายในพื้นที่ (ยุทธศาสตร์ดอกไม้บาน)
 - ถอดบทเรียน ทบทวนประสบการณ์การหนุนพื้นที่ ภายในองค์กร สกว. โดยเฉพาะโครงการของหน่วยบูรณาการวิจัยและความร่วมมือเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Collaborative Research - ABC)

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสนับสนุนงานวิจัยเชิงประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

- เป้าประสงค์ที่ 2.1 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน (ระบบเกษตรปลอดภัย) ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้
- เป้าประสงค์ที่ 2.2 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้
- เป้าประสงค์ที่ 2.3 ยกระดับโครงการวิจัยประเด็นเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคมให้สามารถเป็นต้นแบบได้

- กลยุทธ์ 2.1 [ประมวลแผนงานให้เป็นกลยุทธ์]
- พัฒนาโจทย์การทำเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ ระหว่างคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย (โดยเฉพาะพื้นที่ กทม./สมุทรสงคราม/อุทัยธานี/ลพบุรี/อยุธยา)
 - ถอดความรู้และทำฐานข้อมูลประเด็นเกษตรยั่งยืนในแต่ละพื้นที่ และจัดกลุ่มตามศักยภาพแต่ละพื้นที่
 - เติมความรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างโครงการเพื่อยกระดับการทำงาน
 - สังเคราะห์ความรู้หลังทำโครงการวิจัย และเปิดพื้นที่นำเสนอต้นแบบสู่สาธารณะ

- กลยุทธ์ 2.2 [ประมวลแผนงานให้เป็นกลยุทธ์]
- สังเคราะห์ความรู้จากโครงการต้นแบบ โดยเฉพาะการจัดการน้ำ
 - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทำโครงการวิจัยผ่านการเติมความรู้ ศึกษางานจากพื้นที่จริง หรือพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ เพื่อกระตุ้นความคิด สร้างแรงบันดาลใจ

- หนุนให้เกิดการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ให้สอดคล้องกับโครงการต้นแบบ และ
โจทย์วิจัยด้านการรับมือภัยพิบัติโดยชุมชนมีส่วนร่วม

กลยุทธ์ 2.3

[ประมวลแผนงานให้เป็นกลยุทธ์]

- สังเคราะห์ความรู้งานเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุที่เคลื่อนงานด้วยกระบวนการวิจัย
เพื่อท้องถิ่น
- ถอดองค์ความรู้จากการค้นคว้า ศึกษา รวบรวมความรู้จากหน่วยงานและองค์กร
ต่าง ๆ ที่ทำประเด็นเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ
- ความรู้ที่รวบรวมจากการสังเคราะห์และถอดองค์ความรู้มาเติมความรู้กับโครงการ
ที่อยู่ระหว่างดำเนินการ และโครงการที่กำลังพัฒนาโจทย์วิจัย
- จัดเวทีเพื่อสร้างความตระหนักถึงสถานการณ์เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ให้แก่
หน่วยงานและภาคีหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Partners) ที่เกี่ยวข้อง
เพื่อร่วมเสนอทางเลือกทางออกในการแก้ไขปัญหา โดยมีกระบวนการวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น เป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการปัญหา

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนากลไกบริหารวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป้าประสงค์ที่ 3.1 พัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป้าประสงค์ที่ 3.2 พัฒนาบุคลากรในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกที่เลี้ยง สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กลยุทธ์ที่ 3.1

พัฒนาระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
ช่วงต้นน้ำ

- แก้ไขข้อจำกัดของการขึ้นโจทย์วิจัยใหม่ที่ต้องใช้ความรู้เพิ่มเติม ตั้งแต่การค้นคน
ค้นหาพื้นที่ ค้นหาโจทย์ พัฒนาคุณภาพโจทย์และข้อเสนอโครงการ
- สร้างชุดสนับสนุนการพัฒนาโจทย์ประเด็นหลัก
- จัดอบรมกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้คนวิจัยรุ่นใหม่/กลไกหนุนคนทำงาน
พื้นที่
- พัฒนาคุณภาพโจทย์วิจัย จัดวงคุยระดับ Node จัดวงคุยระดับภาค ชวน Node
ที่มีประสบการณ์มาช่วยมอง จัดวงพิจารณาโครงการ (ก่อนมีเวทีผู้ทรงคุณวุฒิ)
- ช่องว่างในการเขียนเอกสารเชิงหลักการ (Concept Paper – CP) ที่มีคุณภาพ
ลดช่องว่างระหว่างข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับข้อเสนอโครงการวิจัย

แบบวิชาการ การวิเคราะห์ความเสี่ยง และการจัดการความเสี่ยงของโครงการ โดยมีกลไกช่วยหนุนในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย

- ออกแบบลักษณะเอกสารเชิงหลักการ ในอนาคต

ช่วงกลางน้ำ

- พัฒนารฐานข้อมูลนักวิจัย โดยการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูป (application) ที่สามารถเรียกใช้งานสำหรับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ได้
- จัดการปัญหาความล่าช้าของกระบวนการออกสัญญา จัดระบบการออกสัญญา พัฒนา ทักษะการเขียนชุดเอกสารที่เกี่ยวข้องในกระบวนการทำสัญญาโครงการวิจัย และการจัดการงบประมาณโดยวางหลักเกณฑ์การตั้งงบประมาณโครงการที่เหมาะสม

ปลายน้ำ

- การติดตามหนุนเสริมแบบ 4.0 หนุนการบันทึกรายงาน วิเคราะห์/สังเคราะห์ แบบเสริมศักยภาพ (empowerment) รูปแบบการเขียนรายงานความก้าวหน้า รายงานฉบับสมบูรณ์ การจัดการเงิน ทักษะการเขียน RE และ RU
 - ตลอดจนการสังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์และสื่อสาร สังคม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกับหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์
- กลยุทธ์ที่ 3.2 พัฒนาศักยภาพบุคลากรผ่านการทำงาน (On the Job training) และการฝึกอบรม
- หลักสูตร what is CBR?, เทคนิคเครื่องมือการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBR, การทำความเข้าใจสถานการณ์สังคม โลกในศตวรรษที่ 21 การมองโลกเชิงระบบ, การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การบริหารจัดการโครงการ
- ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดให้มี CBR Management School เพื่อคัดสรร พี่เลี้ยงรุ่นใหม่ให้มีเจตจำนง อุทิศการณ แรงบันดาลใจ เป้าหมายปลายทางที่กำหนดร่วมกัน และเห็นโอกาสการเติบโตในอาชีพ (Career Path)

**ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัยนำไปใช้ประโยชน์และสื่อสารสังคม
เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ**

**เป้าประสงค์ที่ 4.1 สังเคราะห์รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการผลักดันให้เกิดเป็นนโยบาย
สาธารณะร่วมกับหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ และใช้ประโยชน์ในกลไก
การบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**

**เป้าประสงค์ที่ 4.2 เฝ้าติดตามกระแสหลัก ประเด็นปัญหา ที่อยู่ความสนใจของสังคมและ
สอดคล้องกับรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการกำหนดกลยุทธ์
การสื่อสารสังคม**

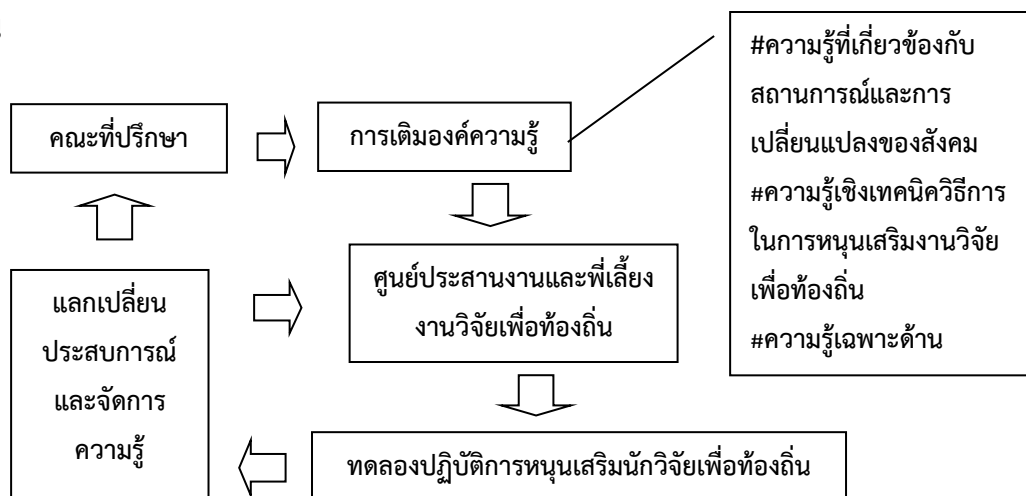
**กลยุทธ์ 4.1 จัดทำฐานข้อมูลโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก
โดยจำแนกประเภท ประเด็นวิจัย และทำฐานข้อมูลบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการนำ
ผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในบทบาทต่าง ๆ เช่น นำไปสื่อสารสังคมได้ในวงกว้าง
(Speaker), นำไปต่อยอดงานพัฒนา (User), ผู้มีบทบาทกำหนดนโยบาย (Policy
maker) และสนับสนุนให้ผู้กำหนดและใช้นโยบายเป็นนักวิจัยเอง (Researcher)
เป็นต้น**

- กำหนดคุณลักษณะ ประเด็นสังเคราะห์ความรู้ และแสวงหาความร่วมมือจาก
ภาควิชาการที่มีความเชี่ยวชาญมาทำวิจัย โดยมีทีม Node เป็นนักวิจัยร่วม
- จัดทำฐานข้อมูลสนับสนุนกลไกการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

**กลยุทธ์ 4.2 นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์โดยตรงกับการพัฒนา/หนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ใช้ประโยชน์ในการสื่อสารสาธารณะผ่านช่องทางสื่อสารหลากหลายรูปแบบ รวมถึง
การนำองค์ความรู้ไปขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ**

- ค้นหารูปแบบและช่องทางการสื่อสารใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
สามารถตอบโจทย์พื้นที่ และตอบโจทย์ใหญ่ของสังคม โดยกำหนดกลยุทธ์กระตุ้น
ความตระหนักในสถานการณ์สำคัญที่จะมีผลกระทบอย่างต่อเนื่อง
- เสริมศักยภาพทักษะการสื่อสารให้กับผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น
- ศึกษารูปแบบการพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่
ที่ไม่มีศูนย์ประสานงาน/กลไกพี่เลี้ยง

ตอนที่ 2 รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการ ฯ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการ ฯ ต้องเสริมสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก ภูมิภาค ประเทศ ท้องถิ่น ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ทำให้พี่เลี้ยงมีความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและนำความรู้ไปออกแบบในการหนุนเสริมนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในโครงการ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้จะได้รับการติดตั้งผ่านคณะที่ปรึกษาที่เป็นนักวิชาการ นักพัฒนา และปราชญ์ชาวบ้าน ร่วมทั้งการจัดการความรู้ในการหนุนเสริมร่วมกันระหว่างศูนย์ประสานงานและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ปฏิบัติงาน มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเชิงเทคนิควิธีการในการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและมีการเติมความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกหรือองค์ความรู้เฉพาะด้านที่สำคัญและต้องใช้ในการหนุนเสริมประเด็นต่าง ๆ ของโครงการวิจัย หลังจากที่ศูนย์ประสานงานฯ และพี่เลี้ยงได้รับการเติมองค์ความรู้ก็นำไปทดลองปฏิบัติการกับนักวิจัยในโครงการที่ตนเองรับผิดชอบ และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกันในรูปแบบการจัดการความรู้ องค์ความรู้ที่ชัดเจนศูนย์ประสานงานฯ และพี่เลี้ยงงานวิจัยก็จะนำไปปรับปรุงและขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในโครงการวิจัยที่รับผิดชอบ แต่เมื่อเกิดข้อสงสัยหรือปัญหาก็จะนำไปสู่คณะที่ปรึกษาที่จะคอยช่วยแนะนำและเติมองค์ความรู้ที่ศูนย์ประสานงานฯ และพี่เลี้ยงงานวิจัยต้องการต่อไป รูปแบบนี้จะทำให้เกิดศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงงานวิจัย และผู้ปฏิบัติงานในชุดโครงการต่าง ๆ ทำให้ได้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพและเท่าทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงในอนาคตต่อไป

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ให้สามารถขยายผลและขับเคลื่อนงานได้ต่อเนื่องอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

การพัฒนาระบบและกลไก ระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาค (S) เพื่อขับเคลื่อนทิศทาง CBR สู่การยกระดับ / ขยายผล

1. การ Set กลไกขับเคลื่อน CBR ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก + Coach & ที่ปรึกษา
2. การพัฒนากลไกที่เลี้ยงผ่านการดำเนินงานวิจัย (โครงการย่อย, ชุดโครงการ)
3. การทำงานเชื่อมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน (ระดับชุมชน, ระดับเจ้าหน้าที่, ระดับองค์กร)
4. การพัฒนานักวิชาการเพื่อท้องถิ่น (ระดับปัจเจก)
5. การทำงานเชื่อมกับสถาบันการศึกษา (พัฒนานักศึกษา, พัฒนานักวิชาการ, พัฒนาระบบและกลไก / หน่วยวิจัยในสถาบัน)

แนวทางการพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. วิเคราะห์ภารกิจของงานกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยต้องมาวิเคราะห์ร่วมกันให้มีความชัดเจน
2. ความคาดหวังจากฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องการให้งานกลไกมีระบบการสนับสนุนงาน การเชื่อมประสาน เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ การจัดเวทีพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งคนที่จะเข้ามาทำงานในกลไกฯ อาจจะต้องเชื่อมโยงให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ มองภาพรวมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับฝ่ายฯ
3. สร้างทีมงานเพิ่ม ในการช่วยติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาพรวม และจัดระบบสนับสนุนการทำงาน ซึ่งในการดำเนินการปัจจุบัน การทำงานเพียง 1 คน อาจจะทำไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ทั้งหมด
4. จัดโครงสร้างการทำงานของกลไกฯ ซึ่งเดิมเรามีคณะทำงานที่เป็นทีมหลัก แต่ในปีหน้าเรามีเป้าหมายในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ อาจจะเพิ่มนักวิชาการเข้ามาเป็นที่ปรึกษา
5. ระบบงานกลไกฯ ในระยะต่อไป ผู้ปฏิบัติงานต้องมองไปข้างหน้า ติดตามงานตามยุทธศาสตร์ ซึ่งภารกิจอาจจะมีการพัฒนาโครงการ กระตุ้นการเขียนรายงาน จัดเวทีพิจารณาโครงการวิจัย จัดเวทีพิจารณาการพัฒนาโจทย์วิจัย จัดเวทีพิจารณารายงาน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานในระบบงานกลไกฯ อาจจะต้องทำงานในลักษณะเป็นทีม
6. บทเรียนจากกลไกฯ ภาคใต้ ปี 2548 โดยกลไกฯ ใช้บุคลากรคนทำงานในพื้นที่ภาคใต้พบว่า คนทำงานมีภาระงานที่เพิ่มขึ้น จากเดิมทำงานในพื้นที่ มีภารกิจงานของกลไกฯ เพิ่มขึ้น เช่น

การบริหารจัดการสำนักงาน การจัดการเอกสาร การอ่านข้อเสนอโครงการ ซึ่งการดำเนินงานในอนาคตดำเนินการให้ผู้ปฏิบัติงานมีภารกิจเฉพาะรับผิดชอบโดยตรงสำหรับการทำงานกลไก ไม่ทับซ้อนกับบุคลากรในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

7. การบริหารงานกลไก ภาคกลาง มีเป้าหมายในการทำงานในหลายระดับ ซึ่งการทำงานในรูปแบบกลไกเดียว ๆ ไม่สามารถทำงาน อาจจะต้องทำงานในรูปแบบของคณะทำงาน อาทิเช่น 1) การบริหารงานในระดับเครือข่าย มีเป้าหมายทำงานเพื่อให้เกิดผลกระทบอะไร ตัวอย่างเช่น ภายใน 3 ปี ต้องการผลักดันประเด็นการปฏิรูปการศึกษา ในการดำเนินงานของกลไก จะต้องมีการออกแบบกระบวนการขับเคลื่อนเคลื่อนงานใน 3 ปี เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือ 2) การบริหารงานเชิงพื้นที่ การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงในเชิงพื้นที่ ต้องไปพัฒนารูปธรรมที่ให้เกิดการถอดรับการเป้าหมายใหญ่

8. ระบบงานกลไก ต้องมีการสื่อสารสาธารณะ เช่น เมื่อศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือพี่เลี้ยงนักวิจัยเริ่มทำงานในประเด็นใด ๆ ก็ตาม ต้องมีการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้คนรู้จักทำงานวิจัย

9. ระบบโครงสร้างกลไก ต้องมีหัวหน้าสำนักงาน และทีมงาน

10. สร้างทีมงานสำหรับการสนับสนุนดูแลผู้ทรงคุณวุฒิ การทำงานกับนักวิชาการ อาจจะต้องสนับสนุนข้อมูลเพื่อให้นักวิชาการเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจจะวางคนทำงานที่ช่วยทำข้อมูลเพื่อส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 4 องค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก

การพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงนักวิจัย และเจ้าหน้าที่วิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ผ่านการทดลองและติดตั้งองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้ในขั้นที่หนึ่งคือ การทำความเข้าใจคุณลักษณะต่าง ๆ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (what is CBR?) เพื่อปรับพื้นฐานความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงานหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับนักวิจัยชุมชน ภายใต้โครงการที่สนับสนุนทุนวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น องค์ความรู้ในขั้นที่สองได้แก่การติดตั้ง เครื่องมือในการศึกษาชุมชนเพื่อให้ความรู้ลึกทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ มีการนำเครื่องมือที่ได้มีการใช้แล้วมาจัดการความรู้ร่วมกัน นำไปสู่การหนุนเสริมกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลของทีมวิจัยชุมชน เช่น แผนที่เดินดิน ปฏิทินฤดูกาล ไร่ชีวิต เส้นเวลา เป็นต้น ทำให้พี่เลี้ยงงานวิจัยเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งขึ้นรวมถึงได้รับการเติมความรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิทยาการผู้ทรงคุณวุฒิในการใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนในการสร้างการ

เรียนรู้ให้กับทีมวิจัยชุมชน องค์ความรู้ในขั้นที่สาม ได้แก่ การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล เป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นมากสำหรับพี่เลี้ยงนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับการเติมความรู้ให้สามารถเลือกใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ นำไปสู่ความเข้าใจในการไปหนุนเสริมและออกแบบให้ทีมวิจัยชุมชน สามารถวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลที่ถูกรวบรวมมาได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เห็นคำตอบของคำถามวิจัยที่ตั้งขึ้นได้ชัดเจน และยังนำไปสู่การทดลองที่ถูกออกแบบมาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้อง และองค์ความรู้ในขั้นสุดท้าย ได้แก่ การจัดทำรายงานการวิจัยแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งในระดับชุมชนและในระดับนโยบาย มีการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงงานวิจัย จากประสบการณ์ที่ทำงานมาและจากความต้องการของแหล่งทุน สร้างความรู้ที่ติดตัวในพี่เลี้ยงงานวิจัย

บทเรียนสำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก คือการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย และการบริหารงานอยู่ในรูปคณะกรรมการที่มาจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพี่เลี้ยงงานวิจัย มาร่วมกันทำงานในลักษณะการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานร่วมกัน โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานที่คอยประสานงานหรือจัดการงานธุรการ งานเอกสาร ในขณะที่ผู้ประสานงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนอกจากทำหน้าที่ในฐานะกรรมการยังต้องแบ่งงานกันไปช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม ส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ คณะที่ปรึกษา ที่มาจากนักวิชาการ นักพัฒนา และปราชญ์ชาวบ้านที่เคยเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาช่วยให้ความเห็นให้คำแนะนำ เพื่อร่วมกันกำกับทิศทางของยุทธศาสตร์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก

บรรณานุกรม

- กชกร ชินะวงศ์. 2546. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สื่อความหมายผ่านฐานคิดและประสบการณ์. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- กันยา สุวรรณแสง. 2542. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2553. คุณลักษณะ & วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่ : วนิตาการพิมพ์.
- จินตนา บุญบังการ และณัฐพันธ์ เขจรนันท์. 2544. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ต่อตระกูล อุบลวัตร. 2550. “การนำเสนอยุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาไทย” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นิตยา เพ็ญศิริรักษา. 2542. การสร้างพลัง. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประจวบ แผลมหลัก. 2547. “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. การประชุมรับฟังความคิดเห็น เรื่อง “จุดเปลี่ยนระบบวิจัยไทย” 26 กันยายน 2546 ณ ห้องบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ ชั้น 5 ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่า ลาดพร้าว กรุงเทพฯ
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. 2560. วิจัยเพื่อท้องถิ่น : บทบาทมหาวิทยาลัยในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารร่วมพฤษภูมิ มหวิทยาลัยเกริก ปีที่ 35 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2560) : 138
- ทิตนา แหมมณี และคณะ. 2545. กระบวนการเรียนรู้ : ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ : พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- ลักขณา วงศ์ยะรา. 2549. เปลี่ยวใจพี่เลี้ยง. นครปฐม : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค
- ลักขณา วงศ์ยะรา. 2550. “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาโครงการ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง และภาคตะวันตก” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ. 2548 . การวางแผนกลยุทธ์ : ศิลปะการกำหนดแผนองค์การสู่ความเป็นเลิศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

- วันชัย ตันศิริ. 2539. โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรชาติ บำรุงสุข. 2537. ค.ศ. 2000 : ยุทธศาสตร์โลกหลังสงครามเย็น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2544. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. 2545. แนวคิดและหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 – 2564). สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- อัจฉรา โพธิยานนท์. 2539. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : 9119 เทคนิคพรินติ้ง.
- อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ. 2550. “สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ทิศทางการทำงานจากปัจจุบันสู่อนาคต” งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. 9(1) : 2 – 3
- Greenly, G.,E. 1989. Strategic Management. Singapore : Printice Hall .
- Hilgard, E. R. 1975. Introduction to Psychology. 3 rd. edition. New York:Harcourt : Brace and World Inc.
- Rogers, C.R. 1969. Freedom to Learn. Columbus, OH. : Merill.

ภาคผนวก

ภาพประกอบดำเนินงานในโครงการฯ

เติมความรู้เรื่องการวิเคราะห์ สังเคราะห์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการจัดเวที RC

ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ครั้งที่ 3

เติมความรู้เรื่องการถอดบทเรียนและการคืนข้อมูล ผ่านการจัดเวที RC
ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ครั้งที่ 4

วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง
ตะวันตก ตะวันออก ผ่านเวที RC ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก ครั้งที่ 5

การประชุมเพื่อสร้างยุทธศาสตร์ของภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตก

